

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

**ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

*Серія «Євроінтеграція: український вимір»
Випуск 25*

ІННОВАЦІЇ У ВИЩІЙ ОСВІТІ: ГЛОСАРІЙ ТЕРМІНІВ І ПОНЯТЬ

**Ужгород
2015**

ББК 74.58я2
УДК 378(038)
I-66

***Видання здійснено за фінансової підтримки
Міжнародного Вишеградського фонду***

Глосарій, що є складовою навчально-методичного комплексу видань Інституту євроінтеграційних досліджень УжНУ з проблематики інноваційної діяльності вищої школи, розроблено в рамках реалізації наукового проекту «Інноваційний університет – інструмент інтеграції в європейський освітній і науковий простір».

Узагальнено поняттєво-термінологічний апарат інноваційної діяльності вищої школи, який використовується міжнародною та українською фаховою спільнотою. Дається визначення близько 300 ключових термінів і понять, що стосуються організації, функціонування та розвитку інноваційної діяльності ВНЗ в умовах глобалізації та євроінтеграції.

Для студентів, аспірантів, фахівців різних галузей освітньої сфери, а також усіх, хто цікавиться освітніми інтеграційними процесами.

Присвячується 70-річчю Ужгородського національного університету.

Укладачі:

Артёмов І.В. – кандидат історичних наук, доцент, директор ННІ євроінтеграційних досліджень Ужгородського національного університету

Шершун А.В. – магістр політології, аспірант Ужгородського національного університету

П’ясецька-Устич С.В. – кандидат економічних наук, доцент Ужгородського національного університету.

Рецензенти:

Луговий В.І. – доктор педагогічних наук, перший віце-президент Національної академії педагогічних наук України, національний експерт з реформування вищої освіти в Україні

Таланова Ж.В. – доктор педагогічних наук, завідувач відділу Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України

*Рекомендовано до друку Вченою радою
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(Протокол №12 від 27 листопада 2015 р.)*

ISBN 978-617-7132-38-6

© Артёмов І.В., Шершун А.В., П’ясецька-Устич С.В. Укладання, 2015

© ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Навчально-науковий інститут євроінтеграційних досліджень, 2015

ПЕРЕДМОВА

Визнання європейської інтеграції стратегічним зовнішньополітичним пріоритетом України, підписання Угоди України з ЄС про асоціацію, прийняття нового Закону України «Про вищу освіту», розроблення Концепції розвитку вищої освіти на період 2015-2025 рр. висувають нові актуальні завдання перед вищою школою на шляху до європейського і світового освітнього простору з метою забезпечення високо-технологічного та інноваційного розвитку країни.

В Ужгородському національному університеті ведеться активна робота з реалізації завдань і вимог, які постають у процесі формування університету інноваційного типу. Зокрема Навчально-науковим інститутом євроінтеграційних досліджень реалізовується науковий проект «Інноваційний університет – інструмент інтеграції в європейській освітній і науковий простір» за фінансової підтримки Міжнародного Вишеградського фонду.

Потреба у глосарії зумовлена низкою причин, серед яких основною є відсутність єдиного понятійно-термінологічного апарату і відповідного консенсусу в розумінні та використанні термінології інноваційної діяльності.

У глосарії узагальнено поняттєво-термінологічний апарат інноваційної діяльності вищої школи, який використовується міжнародною та українською фаховою спільнотою.

Метою розроблення глосарію є системне визначення основних понять і відповідних термінів, що описують організацію, функціонування та розвиток інноваційної діяльності вищих навчальних закладів в умовах глобалізації та євроінтеграції.

Видання містить близько 300 термінів, що стосуються інноваційної діяльності вищих навчальних закладів. Воно стане в нагоді фахівцям у різних галузях вітчизняної освітньої сфери, а також усім, хто цікавиться освітніми євроінтеграційними процесами.

Український алфавіт

Аа	Бб	Вв	Гг	Ґґ
Дд	Ее	Єє	Жж	Зз
Ии	Іі	Її	Йй	Кк
Лл	Мм	Нн	Оо	Пп
Рр	Сс	Тт	Уу	Фф
Хх	Цц	Чч	Шш	Щщ
Ьь	Юю	Яя		

А

АВТОНОМІЯ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ / ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ – самостійність, незалежність і відповідальність вищого навчального закладу / закладу вищої освіти у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів у межах, встановлених законом. Право вищого навчального закладу / закладу вищої освіти приймати рішення щодо академічних (освітні програми і навчальні плани, методи викладання, дослідження тощо); фінансових (розподіл коштів, оплата праці тощо); організаційних (структура закладу, статут, вибори тощо); кадрових (відбір кадрів, кар'єрне просування, заробітна плата тощо) питань.

АВТОРИТЕТ ВИКЛАДАЧА – інтегральна характеристика професійної, педагогічної та особистісної значущості викладача в колективі, яка виявляється через взаємини з колегами, студентами, слухачами та впливає на ефективність навчально-виховного процесу. Складовими **А.в.** є авторитет ролі та авторитет особистості. У сучасних умовах переважає авторитет особистості. **А.в.** є результатом розвитку: а) предметних педагогічних знань, умінь, навичок (знання предмета); б) комунікаційних педагогічних

знань, умінь, навичок (знання студентів, слухачів, колег); в) гностичних (знання себе та вміння коригувати свою поведінку).

АДАПТАЦІЯ (лат. *adapto* - пристосовувати) – динамічний процес, завдяки якому рухливі системи живих організмів, незважаючи на мінливість умов, підтримують стійкість, необхідну для існування, розвитку і продовження роду.

АДАПТИВНА ОСВІТА – складна динамічна система, спрямована на вивчення і розвиток здібностей, здатностей, інтересів тих, хто навчається; комплекс науково-методичних, управлінських, організаційних, психологічно-соціологічних, матеріально-технічних компонентів, що унеможливають перехід від традиційного до гуманістичного типу освіти. Перші концепції адаптивного навчання було запропоновано у 50-х рр. ХХ ст. англійським кібернетиком Г. Паском й американськими психологами Н. Краудером і Б. Скіннером, на переконання яких, навчальний процес повинен мати оперативну (гнучку) адаптацію до індивідуальних здібностей учнів. Основними *ознаками А.о.* є наступні: врахування у процесі навчання і виховання здібностей, інтересів, можливостей, життєвих планів учнів; надання учням реального вибору параметрів освітнього процесу; представлення учнів суб'єктами освітньої діяльності; здійснення психолого-педагогічної діагностики учнів як основи освітнього процесу. **А.о.** як педагогічна система має широкі мож-

ливості реалізації через зміст освіти і технологічне забезпечення освітнього процесу й поєднує риси гнучкості, вибору, свободи тощо.

АДАПТИВНА ФУНКЦІЯ ОСВІТИ – забезпечення додаткових можливостей у розвитку здатності людини пристосовуватися до змінних умов життєдіяльності шляхом опанування новою інформацією та включення її до активного обміну з оточенням через розширення світоглядних уявлень.

А.ф.о. реалізується на трьох рівнях:

- на рівні суспільства **А.ф.о.** забезпечує його самозбереження, самовідтворення та саморозвиток;

- на рівні соціального інституту – задовольняє потреби суспільства у трансфері накопиченого досвіду і знань від покоління до покоління; сприяє формуванню моделі освіти й трансформації освітніх запитів громадян;

- на рівні особистості – допомагає розвинути здатність до самостійного керування своєю життєдіяльністю, усвідомлено використовувати набутий професійний і життєвий досвід.

Значення **А.ф.о.** полягає у розвитку здатності до змін, інновацій, шляхом формування адаптивних особистісних якостей і властивостей, на основі яких продукуються нові зразки соціальної поведінки й нова система цінностей.

АДЕКВАТНІСТЬ СИСТЕМИ ОСВІТИ (лат. *adaequatus* – прирівняний, рівний) – відповідність сис-

теми освіти вимогам сучасного суспільства і тенденціям його розвитку. У суспільстві, що динамічно розвивається, вирішальне значення має здатність системи освіти оперативно і випереджувально реагувати на соціальні зміни, перебудовуватися з урахуванням змін і порогу вимог, що підвищується, до людини як суб'єкта різноманітних видів діяльності. За загальним переконанням єдиною адекватною сучасному суспільству є система безперервної освіти. Завданням **А.с.о.** є забезпечення доступу як до широкої загальної освіти, так і до спеціальної освіти, спрямованої на конкретну професійну діяльність. **А.с.о.** готує людину до життя у різних змінених умовах і до зміни виду професійної діяльності.

АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ – можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому вищому навчальному закладі / закладі вищої освіти (науковій установі) на території України чи поза її межами.

АКАДЕМІЧНА СВОБОДА – самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час проведення педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів та реалізується з урахуванням обмежень, установлених законом.

АКРЕДИТАЦІЯ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ – державне визнання статусу (рівня акредитації) навчального закладу, підтвердження його спроможності здійснювати діяльність, пов'язану із наданням освітніх послуг з певного напрямку за певним освітньо-кваліфікаційним рівнем відповідно до вимог державних стандартів вищої освіти, а також до державних вимог щодо кадрового, науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення. ВНЗ визнається акредитованим за певним рівнем і статусом, якщо за відповідним рівнем акредитовані його структури та не менш ніж 75% напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців. **А.в.н.з.** проводиться протягом навчального року.

А.в.н.з. здійснюється відповідно до вимог, закріплених постановою Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2001 року. №978 «Про затвердження Положення про акредитацію вищих навчальних закладів і спеціальностей у вищих навчальних закладах та вищих професійних училищах».

АКТИВІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – процес і результат стимулювання пізнавальної активності осіб, які навчаються. Під **А.н.д.** розуміють цілеспрямовану діяльність викладача, орієнтовану на розробку і використання такого змісту, форм, методів, прийомів і засобів навчання, що сприяють підвищенню пізнавального інтересу, активності, творчої самостійності осіб, які навчаються, у засвоєнні знань, формуванні навичок і вмінь застосовувати їх на практиці.

АКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ – методи навчання, при використанні яких навчальна діяльність носить творчий характер, формуються пізнавальні інтереси і творче мислення. До **А.м.н.** відносяться наступні: проблемна розповідь і проблемно побудований урок, лекція; пояснювально-ілюстративний метод та метод моделювання; метод «кейс-стаді»; евристична і проблемно-пошукова бесіда; проблемно-пошукові справи; дослідницькі лабораторні роботи; метод розвиваючого навчання; метод пізнавальних та рольових ігор; метод створення ситуацій пізнавальних суперечок; метод створення емоційно-моральних ситуацій; метод аналізу життєвих ситуацій та інші.

АКТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ (англ. *activity* – діяльність, ініціативність). У психології **А.о.** застосовується для визначення діяльності та поведінки. Розрізняють **А.о.** як: 1) загальну властивість живої матерії, наявність якої зумовлена необхідністю організму здійснювати обмін речовин з навколишнім середовищем; 2) індивідуально-психологічну властивість особистості, що допомагає адаптуватися в оточуючому світі та долати перешкоди при досягненні життєво важливих цілей; 3) якість особистості, яка спрямовує до самоздійснення особистістю діяльності; спонукає до самовиховання, цілеспрямованості, працездатності та допомагає перетворювати навколишній світ відповідно до зовнішніх та внутрішніх потреб, поглядів, цілей.

Виділяють типи **А.о.**, а саме: *гармонійний* – характеризує особистості, які є ініціативними та відпо-

відальними; *продуктивний* – представляє осіб, які проявляють ініціативу, але не бачать себе виконавцями проблеми, проте вимушені брати на себе відповідальність; *рефлексивний* – описує осіб, які мають гіпервідповідальність, але не мають ініціативності; *виконавський* – характеризує осіб, які є відповідальними, проте не проявляють самостійності; *функціональний* – описує людей, які не беруть на себе відповідальності, проте активні під час реалізації готового рішення; *споглядальний* – характеризує осіб, які, висуваючи ініціативи, не беруть на себе відповідальності. Основними формами **А.о.** визначають ініціативність і відповідальність.

А.о. розглядають як силу, джерело, механізм розвитку та діяльності. В якості відмінної риси **А.о.** розглядається інтенсифікація основних характеристик діяльності, а саме: підсилення усвідомлення, суб'єктивності, особистісної значущості цілей, відзначається більш високий рівень мотивації та володіння суб'єктом засобами й прийомами діяльності, підвищена емоційна забарвленість. **А.о.** характеризує силу, джерело, механізм розвитку діяльності, вказуючи на такі послідовні етапи її становлення: функціонування або життєдіяльність особи як передумов життєдіяльності; діяльність як умова виживання суб'єкта; активність як вища форма розвитку діяльності. Динаміка активності людини виявляється у двох формах: 1) взаємопереходи між діяльністю, діями та операціями; 2) «надситуативна активність», яка полягає у відповідальній постановці людиною надмірної мети.

АКТИВНІСТЬ ПІЗНАВАЛЬНА – розглядається як діяльність і як риса особистості. Це складна, інтегральна категорія, що тісно пов'язана з метою діяльності, пізнавальними мотивами, розумово-емоційною чуттєвістю тих, хто навчається, проявами самостійності, розвинутим творчим мисленням, володінням евристичними та креативними методами пізнання. **А.п.** є діяльним ставленням людини до сприймання і перетворення світу; виявляється через запитання, прагнення мислити у процесі сприймання, відтворення, розуміння, творчого застосування. **А.п.** є метою діяльності, засобом її досягнення і результатом. Виділяються три рівні **А.п.** *репродуктивно-наслідувальна* як засіб засвоєння іншої людини; *пошуково-виконавча* (інтерпретуюча) активність, коли потрібно прийняти завдання і самому віднайти засоби його вирішення; *творча активність*, при реалізації якої завдання ставиться тим, хто навчається, і виконується новим оригінальним способом.

А.п. як діяльність суб'єкта навчання виявляється в його ставленні до змісту й процесу учіння, у прагненні до ефективного оволодіння знаннями і способами діяльності за оптимальний час, у мобілізації морально-вольових зусиль на досягнення навчально-пізнавальної мети, у спрямованості й стійкості пізнавальних інтересів, розумовому напруженні і морально-вольових якостях.

АКТУАЛІЗАЦІЯ ЗНАНЬ – етап навчального процесу, який відбувається у навчальному закладі. Актуалізація (лат. *actualis* – діяльнісний, дієвий) це здійс-

нення; перехід зі стану можливості у стан дійсності. *Актуалізація* – вивчення минулого через пізнання сучасності; опора на набутий досвід у процесі вивчення нового знання. **А.з.** – відтворення в пам'яті осіб, які навчаються, знань, уявлень, життєвого досвіду.

АЛЬТЕРНАТИВНА ОСВІТА (лат. *alter* – один з двох; означає необхідність вибору між двома чи кількома взаємовиключними можливостями на основі порівняння) – складне утворення, є новим відносно традиційної освіти. Здебільшого **А.о.** виступає як можливість, що виникла (абстрактна і конкретна, формальна і реальна, безпосередня і безперспективна), однак на сьогодні соціально не реалізована. **А.о.** протистоїть традиційній як така, що зорієнтована на перспективи і прагне знайти оригінальні рішення існуючих проблем освіти. **А.о.** існує у вигляді ідей, систем, концепцій, підходів, методів, технологій управління тощо, які загалом спрямовані на зміни традиційної освіти чи її окремих складових. Суб'єктом **А.о.** здебільшого виступають окремі особистості, які інституційно не «прив'язують» свою професійну діяльність до конкретної освітньої установи чи навчального закладу, об'єднуючись у громадські організації, професійні товариства, асоціації тощо.

А.о. детермінована часовими факторами. Соціально-економічні, політичні, науково-технологічні зміни формують у суспільстві та у свідомості громадян багатомірні, плюралістичні підходи, які спонукають до пошуку різноманітних варіантів вирішення освітніх

проблем. Активність **А.о.** особливо відбувається у періоди економічної, активної нестабільності. Відтак, виражаючи багатоваріантність освітніх змін, альтернативність стає характером діяльності системи. У своїх крайніх радикальних вимірах **А.о.** може бути водночас виразником і нового, прогресивного і старого, регресивного характеру.

Період кін. ХХ – поч. ХХІ ст. характеризується **А.о.** нової якості, що зумовлені глобалізаційними процесами, суперечностями існування спільнот, вибором цілей і засобів розвитку особистості та гармонізації взаємовідносин між людьми, прагненням освітян відійти від консервативних норм і забезпечити ідеї прогресивного розвитку системи. Насиченість системи освіти альтернативами ставить нові вимоги до пошуку цивілізованих засобів узгодження нового і традиційного.

АНАЛІЗ КОНКРЕТНИХ СИТУАЦІЙ – неігровий метод навчання, який полягає у вивченні, аналізі і прийнятті рішень у ситуації, що виникла, або може виникнути за певних обставин у конкретній організації. Метод стимулює аналітичне мислення студентів, формує системний підхід до вирішення проблеми, дозволяє виділити варіанти гіпотез розв’язання проблеми, допомагає налагодити ділові та особисті контакти, усувати конфлікти.

АНТРЕПРЕНЕР – ключова фігура інноваційного управління. Це енергійний керівник, який підтримує і просуває нові ідеї, не боїться підвищеного ризику та

невизначеності, здатний до пошуку нестандартних рішень. Для антрепренера характерні особисті якості: інтуїція, ініціативність, рішучість, висока активність, колегіальність. Антрепренер орієнтується на вирішення завдань зовнішнього характеру: створення організації, діючої в зовнішньому середовищі; координація служб фірми з зовнішньої діяльності; взаємодія з суб'єктами зовнішнього інноваційного середовища. Тому антрепренер обіймає майже завжди керівні посади у підрозділах зі створення нової продукції, нового проекту, нової технології, керівника інноваційного підприємства.

АСОЦІАЦІЯ – договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації. Асоціація не має права втручатися у господарську діяльність підприємств – учасників асоціації.

АТЕСТАЦІЯ – встановлення відповідності за своїх здобувачами вищої освіти рівня та обсягу знань, умінь, інших компетентностей вимогам стандартів вищої освіти.

АТЕСТАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ УСТАНОВИ (лат. *attestation* – посвідчення) – визначення рівня діяльності

освітньої установи, відповідності її діяльності встановленим нормам і стандартам. **А.о.у.** є основною формою державного контролю за діяльністю навчальних закладів, за якістю освіти та/або професійної підготовки, яка проводиться з метою забезпечення реалізації єдиної державної політики та полягає в оцінці відповідності змісту, рівня, якості освіти державним освітнім стандартам, у визначенні спроможності навчального закладу здійснювати освітню діяльність на рівні державних вимог (стандартів). Планова **А.о.у.** проводиться не рідше одного разу на 10 років. Позачергова **А.о.у.** проводиться як виняток лише за рішенням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у галузі освіти, інших органів виконавчої влади, у сфері управління яких перебувають навчальні заклади.

Б

БАЗОВА ПІДГОТОВКА – навчання певній професії або іншим видам діяльності, якими людина раніше не володіла та без якої неможливо здійснювати спеціальну підготовку з конкретних професій. Результати такого навчання розглядаються як необхідна база для подальшого оволодіння професійними знаннями і компетентностями.

БІЗНЕС-ІНКУБАТОР – організація, що надає комплекс послуг (бухгалтерських, адміністративно-технічних) перш за все новоствореним підприємниць-

ким структурам на сприятливих умовах з метою їх адаптації до умов ринкової кон'юнктури. Бізнес-інкубатори служать ефективним інструментом формування бізнес-середовища, місцем генерування та впровадження інноваційних ідей на базі великих компаній, зокрема інноваційно-технологічного характеру.

БІЗНЕС-ОСВІТА – 1) специфічна сфера навчання і підготовки, особливий зміст і форми організації освіти, призначення якої полягає у формуванні в студентів (слухачів) здатності організовувати, управляти і керувати господарською, фінансовою, суспільною та ін. діяльністю; 2) мережа освітніх інституцій, які здійснюють підготовку фахівців з ринкової економіки та бізнес-адміністрування.

Перші програми **Б.-о.** з'явилися в США близько 100 років тому. В Україні появу **Б.-о.** спричинили ринкові перетворення в економіці поч. 90-х років минулого століття. **Б.-о.** кардинально відрізняється від академічної вищої освіти, що передбачає опанування студентом/слухачем загального набору теоретичних знань у певній професійній сфері. Мета **Б.-о.** – надати фахівцям (бізнесменам, підприємцям, менеджерам усіх рівнів та ін.) спеціальні знання, сформувати специфічні уміння і практичні навички та ключові компетентності у сфері сучасного управління. Особлива роль приділяється грамотному управлінню ресурсами (фінансовими, людськими, тимчасовими).

В основу змісту **Б.-о.** покладені курси економічного характеру: економіка підприємства (фірми), марке-

тинг, бухгалтерський облік та ін.; управлінський цикл: менеджмент у різних сферах (персоналу, виробничий, фінансовий), управління конфліктами, управління змінами тощо; курси юридичного спрямування: аудит, господарське, фінансове, комерційне право тощо.

Навчальний процес Б.-о. ґрунтується на інтерактивних методиках. Широко застосовуються методи аналізу ситуацій, ділові та імітаційні ігри, тренінги, мозкові штурми, дистанційне навчання, стажування, що забезпечує практичну направленість **Б.-о.** В Україні діє Українська асоціація з розвитку менеджменту та **Б.-о.**, яка об'єднує вітчизняні заклади **Б.-о.** Класичним і найбільш поширеним закладом Б.-о. є *бізнес-школа*.

БІЗНЕС-ТРЕНІНГ (англ. *business training, training* – спеціальний тренувальний режим, тренування) – метод активного освоєння професійних умінь та навичок, а також навчання ефективній організації управлінської діяльності. **Б.-т.** спрямовані на набуття учасниками досвіду вирішення проблемних ситуацій, прийняття особистісних і командних рішень шляхом аналітики та продуктивної комунікації. **Б.-т.** можна розділити на *тренінги засвоєння знань та навичок* (комунікативний, лідерства, тайм-менеджменту, продажів) та ефективної організації групової діяльності (тренінг командоутворення).

Структура **Б.-т.** засвоєння знань та навичок передбачає проблематизацію (постановку проблеми та мотивацію учасників до навчання); дидактику (процес

подачі інформації за темою) та відпрацювання (отримання та закріплення професійної навички).

У **Б.-т.** ефективної організації групової діяльності (командоутворення) група проходить *три етапи*, кожен з яких має свої стадії. *Початковий* етап (вступна стадія, конфліктна стадія, стадія дієздатності, стадія виснаження); *перехідний* (стадія відкритого конфлікту, стадія виснаження конфлікту, стадія аналізу конфлікту); *продуктивний* (стадія відчуття групи, креативна стадія, завершальна стадія). Цей вид тренінгу передбачає обов'язкову процедуру попередньої організаційної діагностики. Основними *організаційними формами робіт* для сучасних **Б.-т.** виступають: *мозковий штурм, рольова гра, ігрова імітація, метод кейсів, міні-лекція.*

БІЗНЕС-ЦЕНТР (англ. *business center*) – 1) організація, що надає інформаційні, консалтингові, маркетингові та інші послуги суб'єктами малого та середнього підприємництва, особам, які мають намір провадити підприємницьку діяльність. *Основні функції Б.-ц.* складаються з інформаційної підтримки починаючих підприємців, пошуку замовників (інвесторів) для реалізації проектів, допомоги, в підборі кадрів для управління, залучення, зовнішніх експертів, навчання підприємців основам ведення бізнесу. Як правило, вартість подібних послуг помітно нижча за ринкову, оскільки діяльність **Б.-ц.** частково фінансується за рахунок місцевих бюджетів і засобів засновників (великих наукових установ і компаній); 2) сучасний офісний будинок або

комплекс будинків, з необхідною інфраструктурою для ведення ділової діяльності.

В Україні **Б.-ц.** поділяються на класи «А», «В» або «С». Згідно з класифікацією, **Б.-ц.** розглядають з трьох позицій: місце розташування, тип і технічний рівень будівлі, а також рівень компанії, що керує послугами, що надаються. Привласнення **Б.-ц.** категорії «А», «В» або «С» відбувається у рамках кожної окремої позиції; 3) місто або населений пункт (частина міста або населеного пункту), що характеризується високою діловою та фінансовою активністю.

БІЗНЕС-ШКОЛА (англ. *business school*) – навчальний заклад, у більшості випадків у структурі вищого навчального закладу, який дає освіту за програмою МВА (*Master of Business Administration* – магістр бізнес-адміністрування). *Мета діяльності Б.-ш.* – навчити студентів/слухачів основам критичного мислення, ефективній комунікації, успішному та соціально відповідальному веденню бізнесу.

Перші **Б.-ш.** з'явилися понад 100 років тому в Америці. На сьогодні **Б.-ш.** пропонують традиційні МВА-програми, що тривають до 2 років (від 12 до 18 місяців із розбивкою на 2-3 семестри). За *тривалістю навчання* виділяють класичні американські програми, розраховані на 2 роки, і більш короткі «європейські» тривалістю 10-18 місяців. За *формою навчання* МВА-програми можуть бути без відриву від роботи (денна форма) (*full-time* МВА), вечірньо-модульні (вечір та вихідні дні) (*modular* МВА), заочні (*part-time*

MBA) та дистанційні (*distance MBA*). Дворічна програма передбачає обов'язкові курси з мікро- та макроекономіки (протягом першого року навчання) та курси за вибором на другому, які обираються студентами самостійно (у Гарвардській **Б.-ш.** їх 96). Можливі закордонні стажування.

Методологічно навчання в **Б.-ш.** на 95% базується на *методі кейсів*. Для вступу в **Б.-ш.** треба мати диплом про вищу освіту, досвід роботи до 3-х років, скласти тест GMAT (який характеризує здатність студента вивчати програми MBA), рекомендовано вільне володіння англійською мовою.

Найвідоміші **Б.-ш.** світу: *Stanford Graduate School of Business (US)*, *Harvard Business School (US)*, *Insead (France / Singapore)*, *IE Business School (Spain)*. Міжнародно визнані **Б.-ш.** України: Міжнародний інститут менеджменту, Києво-Могилянська бізнес-школа, Міжнародна бізнес школа IBR, Міжнародний інститут бізнесу та Київська школа економіки.

БЛОГ (*інтернет-щоденник*) – сайт, в основний зміст якого регулярно додаються записи (пости), що можуть містити текст, зображення або мультимедіа. Наприклад, студент може розмістити у блозі свою роботу для того, щоб інші студенти і викладач могли її обговорити та дати певні рекомендації.

БОЛОНСЬКА ДЕКЛАРАЦІЯ – декларація про міжнародне співробітництво у сфері вищої освіти, що підписана у 1999 р. у м. Болонья (Італія) на рівні відпові-

дальних за вищу освіту міністрів 29 європейських країн та започаткувала Болонський процес із створення привабливого і конкурентоздатного європейського простору вищої освіти. Декларацією проголошено основні цілі: запровадження зрозумілих і порівнюваних академічних ступенів та їх двоциклової організації; прийняття системи кредитів, аналогічної Європейській кредитній трансферно-накопичувальній системі; сприяння мобільності студентів, викладачів, дослідників, адміністраторів; розвиток європейського співробітництва із забезпечення якості та європейського виміру вищої освіти.

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС – структурна й парадигмальна реформа вищої освіти в Європі, початок якій покладено підписанням Болонської декларації в 1999 р. у Болоньї (Італія) і яка спрямована на створення привабливого і конкурентоздатного європейського простору вищої освіти. Реалізація перетворень здійснюється відповідно до комюніке (декларацій) конференцій міністрів, відповідальних за вищу освіту, що проводяться не рідше, ніж раз на два роки: 2001 (Прага), 2003 (Берлін), 2005 (Берген), 2007 (Лондон), 2009 (Левен / Лювен-ля-Ньов), 2010 (Будапешт / Відень), 2012 (Бухарест), 2015 (заплановано в Єрєвані).

БРЕЙН-ТЕСТЕР (англ. *BrainTester*) – автоматизована система тестування знань, розроблена і впроваджена співробітниками Навчально-наукового інституту інформаційно-комунікаційних технологій ДВНЗ «УжНУ». Програмний комплекс *BrainTester* –

це універсальна система тестування, мета якої – проведення контролю якості засвоєння дидактичного матеріалу студентами навчальних закладів будь-яких рівнів акредитації. Застосування системи: проведення поточного, тематичного, рейтингового та підсумкового контролю знань студентів та для самоконтролю. Перспективним є застосування системи у дистанційній формі навчання.

БЮРОКРАТИЗМ В ОСВІТІ – переважно сприймається як прояв негативних наслідків функціонування системи управління освітою – канцелярщина, зволікання, надлишковий паперообіг, перебільшення значення формальних процедур, скрупульозне виконання інструкцій, зневажливе ставлення до суті справи під виглядом додержання формальності або заради цього.

Б.о. проявляється у відокремленні бюрократичного управління від потреб його об'єктів, помилках у керівництві та його неефективності при вирішенні проблем, які вимагають нетрадиційних підходів чи засобів, зокрема через низький професійний рівень зайнятих у ньому працівників, формально-консервативне ставлення до службових обов'язків та ін. Серед основних рис, властивих **Б.о.**, – підміна загальних, державних інтересів власними, особистими чи корпоративними, повна байдужість з приводу призначення своєї діяльності та її кінцевих результатів; обожнювання авторитету; відсутність об'єктивного аналізу, консерватизм у роботі; виведення з-під контролю громадськості значної частини своєї діяльності, бай-

дужість керівних інституцій до можливостей використання запитуваної інформації та кінцевих результатів діяльності навчального закладу; дублювання запитів, неузгодженість планування роботи навчального закладу й органів управління освітою на всіх рівнях; відсутність прозорості в роботі місцевих органів управління освітою; дублювання документів МОН по всій вертикалі з запізненням у часі тощо.

На подолання негативного прояву **Б.о.** МОН видало окремий наказ (2005 р.) та спеціальний лист (2012 р.), у яких наголошувалось, що покладення на педагогічних працівників обов'язків з підготовки зайвих звітів та штучне збільшення паперообігу лише створює видимість роботи, призводить до перенавантаження викладачів, відволікає їх від виконання своїх безпосередніх обов'язків та негативно позначається на якості роботи.

В

ВАРІАТИВНІСТЬ ОСВІТИ – можливість вибору різних варіантів змісту освіти залежно від освітніх потреб особистості. Є альтернативою інваріантної освіти, за якою всі учасники навчання здобувають однакові знання, уміння та навички. **В.о.** передбачає організацію процесу навчання за власною траєкторією того, хто навчається, можливість вибору форми та/або терміну навчання, змісту навчання відповідно до суспільних та особистісних потреб, вимог ринку праці тощо.

Стратегічними напрямками розвитку варіативної освіти в Україні можна вважати такі: створення системи інноваційних освітніх технологій; децентралізація і автономізація діяльності навчальних закладів у контексті **В.о.**; підтримка «авторських шкіл»; співробітництво державних, недержавних, сімейних навчальних закладів з урахуванням особливостей кожного з них; підтримка **В.о.** шкіл національних меншин; створення на конкурсній основі варіативних підручників; розроблення багатофункціональних технічних та комунікативних засобів навчання, спрямованих на індивідуалізацію процесу навчання.

У сучасних умовах збільшується значення **В.о.** дорослих, яка має мету адаптації освіти дорослих до кінцевої мети навчання – отримання додаткових компетенцій для конкурентоспроможності на ринку праці. **В.о.** дорослих реалізується в Україні через систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації, курсову підготовку, самоосвіту, а також університети третього віку.

ВЕНЧУРНИЙ ФОНД – недиверсифікований інститут спільного інвестування (ІСІ) закритого типу, який здійснює виключно приватне (закрите) розміщення цінних паперів ІСІ серед юридичних осіб та фізичних осіб.

ВИКЛАДАЧ – узагальнена назва професійно підготовленої особистості до компетентної педагогічної діяльності з організації передання спеціальної фахової інформації у вигляді знань, умінь і навичок, їх

засвоєння та відтворення тими, хто навчається. Педагогічна компетентність **В.**, окрім фахово-теоретичної і методичної готовності до якісного використання своїх посадово-функціональних обов'язків (учитель, ст. викладач, доцент, професор), вимагає морально-психологічної відповідності його особистісно-ціннісних орієнтирів вимогам суспільства та перспективам розвитку конкурентної держави.

ВИКОНАВЧИЙ ОРГАН УПРАВЛІННЯ НАУКОВОГО ПАРКУ – орган наукового парку, що формується загальними зборами засновників у порядку, встановленому статутом наукового парку, та вирішує питання поточної діяльності з метою координації діяльності його засновників і партнерів щодо виконання проектів наукового парку.

ВИПАДКОВІ ІННОВАЦІЇ – інновації, надумані та привнесені ззовні, не похідні з логіки розвитку освітньої системи. Частіш за все вони впроваджуються за наказом вищестоящего керівництва і приречені на невдачу.

ВИПЕРЕДЖАЛЬНА ОСВІТА (англ. *forward-looking, lead education*) – безперервний процес формування фахівця на основі еволюційно змінних вимог до нього як наслідок розвитку техніки, технології, організації та інших аспектів виробництва. **В.о.** – це одночасно рівень освіти і рівень розвитку особистості фахівця, перевищення характеристик рівня освіти над характеристиками фахівця, сформованими на основі вимог до

нього з точки зору передової техніки, технології, організації виробництва.

Мета **В.о.** – забезпечити сталий розвиток фахівця за рахунок реалізації основоположного принципу: рівень загального професійного розвитку фахівця повинен випереджати рівень розвитку виробництва, техніки і технології.

ВИЩА ОСВІТА – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у вищому навчальному закладі / закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною спеціальністю (кваліфікацією) на відповідному рівні вищої освіти, що за складністю є вищим, ніж рівень повної загальної середньої освіти. Вища освіта надається на 5–8-му освітніх рівнях за Міжнародною стандартною класифікацією освіти та відповідає 5–8-му кваліфікаційним рівням Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя, 1–4-му кваліфікаційним рівням Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти, 5–9-му кваліфікаційним рівням Національної рамки кваліфікацій).

ВИЩА ОСВІТА, ЗАСНОВАНА НА ДОСЛІДЖЕННЯХ – процес набуття компетентностей за певною спеціальністю (кваліфікацією) на відповідному рівні вищої освіти за допомогою проведення досліджень за підтримки наукових консультантів.

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД – окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей.

ВІДКРИТА ОСВІТА – складна соціальна система, здатна швидко реагувати на мінливі соціально-економічні ситуації, індивідуальні та групові освітні потреби і запити. *Метою В.о.* є підготовка осіб, які навчаються, учнів до повноцінної й ефективної участі у громадській та професійній діяльності в умовах інформаційного та телекомунікаційного суспільства. **В.о.** базується на світоглядних і методологічних засадах відкритості й безперервності процесу пізнання. Основу освітнього процесу **В.о.** становить цілеспрямована, контрольована, інтенсивна самостійна робота тих, хто навчається. Вони можуть отримувати знання у зручному для себе місці, за індивідуальним розкладом, з використанням комплексу спеціальних засобів навчання, мають узгоджену можливість контакту з викладачем, а також контактів між собою. Найбільш *суттєвими особливостями В.о.* є використання спеціалізованих технологій і засобів навчання (комп'ютерів, мережесих засобів, мультимедійних технологій, спеціального програмного забезпечення); впровадження тестового конт-

ролю якості знань (тестових систем на базі інформаційних технологій); економічна ефективність (поліпшення співвідношення досягнутого результату до витрат часу, грошей та інших ресурсів на його досягнення, у порівнянні з традиційними формами навчання; гнучкість (можливість навчатися у зручний час, у зручному місці і в зручному темпі); модульність (можливість формування індивідуального навчального плану відповідно до особистих потреб); паралельність (поєднання навчання з основною професійною діяльністю); асинхронність (реалізація технології навчання за зручним для кожного, хто навчається, розкладом); нова роль викладача (координування пізнавального процесу, консультації при складанні індивідуального навчального плану, керівництво навчальними проектами); нова роль того, хто навчається (високий рівень самоорганізації, вмотивованості, навичок самостійної роботи); системне упровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій у навчання; інтернаціональність (можливість експорту та імпорту освітніх послуг).

ВІКІВЕРСИТЕТ (англ. *Wikiversity*) – проект фонду «Вікімедіа», який позиціонує себе як нова форма інтерактивної освіти і ведення відкритих наукових проєктів . Місія **В.** полягає у наданні можливості кожному вільно створювати інформацію і знання, обмінюватися ними завдяки постійному доступу до них. Таким чином, це простір для створення і використання освітніх ресурсів та впровадження освітньої діяльності. Проєкт функціонує з 15 серпня 2006 року. **В.** будується за ана-

логією зі структурою університету, в його закладі наявні факультети, кафедри, лабораторії. Створені вікіфакультети гуманітарних, суспільних, природничих, точних, технічних, прикладних, міждисциплінарних наук. Можливим є також відкриття інститутів, спрямованих на надання професійної освіти та об'єднання гуртків за інтересами. **В.** спеціалізується на наукових дослідженнях й освіті дорослих, проте пропонує окремі курси і для навчання дітей (вікішкола). Навчальні матеріали представлені у вигляді текстів лекцій, відео- та аудіо лекцій, програм курсів, моделювання, анімації, презентацій.

Підтримка і функціонування проекту забезпечується завдяки участі всіх бажаючих, які об'єднуються в освітні спільноти. Координацію здійснює наглядова рада. Найбільші труднощі в роботі **В.** пов'язані із залученням кваліфікованих спеціалістів, їхньої активності, якості представлених матеріалів та організації безпосередньої навчальної взаємодії з учнями та студентами. На сьогодні створені відділення **В.** англійською, німецькою, французькою, іспанською, італійською, португальською, чеською, японською, грецькою, шведською та російською мовами. Розроблення української версії триває.

ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕРЕДОВОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ – процес вивчення, реалізації та пропаганди досягнень психолого-педагогічної науки і передових ідей науково-обґрунтованого досвіду в педагогічну практику.

Успішне вирішення завдань, поставлених суспільством перед освітою, потребує використання органами управління освітою та власне педагогічними працівниками здобутків передового педагогічного досвіду. **В.п.п.д.** передбачає такі *етапи*: глибоке вивчення та аналіз змісту, усвідомлення провідних ідей, мети, завдань, створення моделі, визначених форм та методів реалізації передового педагогічного досвіду та підготовка рекомендацій щодо його використання в педагогічній практиці.

Провідними формами **В.п.п.д.** є опорні школи, науково-практичні конференції і семінари, педагогічні читання, курси підвищення кваліфікації, методичні об'єднання, центри педагогічної майстерності тощо. Серед найпоширеніших методів **В.п.п.д.** визначають наступні: розповідь, бесіда, лекції з використанням мультимедійних та інформаційно-технічних засобів, опрацювання статей, книг, ділові та рольові ігри, розв'язання педагогічних завдань і ситуацій, семінари, конференції, симпозіуми, круглі столи, тренінги та ін. Впровадження передового педагогічного досвіду в педагогічну практику потребує належно підготовлених, готових до інноваційної діяльності педагогічних працівників.

ВРЯДУВАННЯ У ВИЩІЙ ОСВІТІ – модель управління, що є наступним еволюційним етапом у розвитку моделей управління; передбачає широке залучення до управління громадськості та зацікавлених осіб (стейкхолдерів) на всіх рівнях управління; реалізується на основі відкритості, партнерства, розподіленої відповідальності та підзвітності; потребує використання ме-

ханізмів результат-орієнтованого управління та компетентнісного підходу.

Г

ГАЛУЗЬ ОСВІТИ (англ. *field of education*) – домен, зона, область змісту, що охоплюється освітньою програмою, курсом, модулем. Може бути широкою, вузькою (напряом) та деталізованою (спеціальність).

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ (англ. *globalization* – перетворення) – процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації. Протипага *етноценітризму* (націоналізму). З розвитком Г. в історичному плині пов'язані такі процеси: міжнародний поділ праці, міграція капіталу, людських і виробничих ресурсів, уніфікація законодавства, економічних і теоретичних процесів, утворення світового ринку, міжнаціональних монополій, інтеграція будь-якої країни у світову економіку, швидкий розвиток інформаційних технологій, зближення культур різних країн.

Процесу Г. властивий системний характер: він охоплює всі сфери життя сучасного суспільства, кожен елемент об'єднаного світу стає більш пов'язаним з іншими, але, у свою чергу, і сам впливає на розвиток загального цілого. У сучасному світі є чимало супротивників Г., зокрема прихильників націоналізму, які бачать у Г. небезпеку для природної картини світу – етнічної різноманітності.

ГЛОБАЛЬНА ОСВІТА (англ. *global education*)

– це система виховання і навчання особистості, зорієнтована на формування планетарної свідомості, здатності діяти як «житель планети Земля» і нести за неї відповідальність. **Г.о.** – один з напрямів теорії освіти і практики навчання, що виник у США у ХХ ст. як відповідь освітнього співтовариства на необхідність підготовки особистості до життя у взаємозалежному багатокультурному світі. **Г.о.** є частиною формальної і неформальної освіти, що на міждисциплінарному рівні, на міждисциплінарній основі *об'єднує підходи* розвиваючого навчання; правового й пацифістського виховання; конфліктології; полікультурної, громадянської й екологічної освіти.

Мета Г.о. – розвиток в особистості глобального мислення; усвідомлення глобальних проблем щодо зниження рівня бідності, досягнення сталих форм взаємодії людини й навколишнього середовища, подолання поширення хвороб, створення умов для тривалого миру й безпеки; виховання толерантності до культур інших народів, формування почуття солідарної відповідальності за особисту участь у вирішенні глобальних проблем.

Концепція **Г.о.** відображена у документах міжнародних організацій: у 26 статті Всесвітньої декларації про права людини ООН (1948 р.); Рекомендації ЮНЕСКО щодо освіти заради міжнародного порозуміння, співпраці й миру, забезпечення прав людини й фундаментальних прав свободи (1974 р.); у 36 розділі Рекомендацій ООН щодо сприяння освіти, публічній

поінформованості й підготовці у сфері захисту й розвитку довкілля (1992 р.); Декларації ЮНЕСКО щодо освіти заради миру, демократії та дотримання прав людини (1995 р.); Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Цілі тисячоліття» (2000 р.); Маастрихтські й декларації про глобальну освіту (2002 р.).

ГЛОБАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ (англ. *global competence*) – ключова соціальна компетентність, що характеризує взаємодію людини зі світом, суспільством, соціумом, іншими людьми. **Г.к.** уособлює знання про регіони світу, різноманіття культур, глобальні проблеми та уміння ефективної взаємодії з глобальним середовищем, обумовлені ціннісним й відповідальним ставленням, необхідним для збереження сталого поступу суспільства, в якому кожний індивід має право на повне розкриття власного потенціалу. *Компонентами Г.к.* є: а) *ціннісний* – позитивне ставлення до культурної різноманітності та визнання загальнолюдських цінностей, що поважають відмінність і несхожість; усвідомлення власної ідентичності та самоідентифікації, емпатія до особистостей з іншою ідентичністю; розуміння відмінності цивілізаційних потоків і здатність убачати у цих відмінностях можливості для конструктивної взаємодії; переконання у рівності можливостей і прав усіх особистостей та відповідна діяльність щодо захисту цих прав; соціальна відповідальність за безпечність світу на локальному, національному й міжнародному рівнях; б) *діяльнісний* – здатність до критичного й креативного осмислення ком-

плексності сучасних глобальних проблем; уміння здійснювати комунікацію з носіями різних мов в умовах культурної й мовної диверсифікації; уміння розпізнати і протидіяти упередженості, ідеологізації, стереотипізації, пропаганді; здатність до партнерства й колективної роботи у досягненні спільних цілей; готовність до діяльності в мінливих ситуаціях; в) *знаннєвий* – усвідомлення міждисциплінарного характеру універсальних проблем людства щодо збереження здоров'я, кліматичних змін, економічних коливань, соціальної справедливості, гендерної рівності міжкультурного й міжконфесійного діалогу, рівного доступу до науково-технологічних відкриттів; розуміння сутності процесу глобалізації і розвитку світового суспільства.

ГНУЧКІСТЬ ОСВІТИ – спосіб дій освітньої галузі, за яких вона ефективно і швидко реагує на соціально-економічні зміни в державі; здатність освіти перерозподіляти ресурси з одного виду діяльності на інший з метою задоволення запитів споживачів, реагування на ринок праці. **Г.о.** визначається стратегічними цілями й завданнями, визначеними в законодавчих і методологічних положеннях розвитку вітчизняної освіти, тенденціями інтегративного, інноваційного розвитку національної освітньої галузі.

На ефективність освітньої галузі, розширення шляхів розвитку освітніх установ, навчальних закладів впливають такі аспекти **Г.о.**: здатність реагувати на зміни зовнішнього середовища (нормативно-правове забезпечення освіти, вплив науково-технічного прогресу).

су, соціальні запити суспільства, питання фінансування, залучення висококваліфікованих кадрів, тощо); здатність індивідів та груп організації реагувати на зміни індивідів та груп у самій організації; здатність організації адаптувати свої методи управління у відповідності до таких змін.

Г.о. виявляється в перебудові наявних способів вирішення завдань, у зміні способу, що перестає бути ефективним, неоптимальним. Результатом **Г.о.** може бути розширення можливостей учнів, батьків, студентів обирати форми навчання, різні типи навчальних закладів, *гнучкий режим* робочого дня, *гнучкий розклад* тощо.

ГОРИЗОНТ 2020 – нова програма ЄС з досліджень та інновацій, яка триватиме з 2014 року до 2020 року з загальним бюджетом приблизно 70 млрд. євро. Горизонт 2020 є фінансовим інструментом реалізації флагманської ініціативи Інноваційного союзу Європи 2020 з метою зміцнення конкурентоспроможності Європи у глобальному вимірі, її економічного зростання та створення нових робочих місць. Горизонт 2020 об'єднує Рамкову програму з досліджень та інноваційного розвитку (РП), Рамкову програму конкурентоспроможності та інновацій (СІР) та Європейський інститут інновацій та технологій (ЕІТ).

ГРАНТ – фінансові чи інші ресурси, надані на безоплатній і безповоротній основі державою, юридичними, фізичними особами, у тому числі іноземними,

та/або міжнародними організаціями для розвитку матеріально-технічної бази наукової і науково-технічної діяльності, проведення конкретних фундаментальних та/або прикладних наукових досліджень, науково-технічних (експериментальних) розробок за напрямками і на умовах, визначених надавачами гранту.

ГРАНТОВЕ ФІНАНСУВАННЯ НАУКОВОЇ І НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА РАХУНОК КОШТІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ – фінансування, що запроваджується з метою підвищення рівня наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, розвитку науково-технічного потенціалу та конкурентоспроможності наукових установ та вищих навчальних закладів, збереження та розвитку матеріально-технічної бази наукової і науково-технічної діяльності, стажування наукових працівників, у тому числі за кордоном, організації та проведення конференцій, симпозіумів та інших науково-комунікаційних заходів.

ГРОМАДСЬКА РАДА КЕРІВНИКІВ ТЕХНОПАРКІВ – орган, що створено для забезпечення активної участі технологічних парків у розробці проектів нормативно-правових актів, підготовці пропозицій щодо поліпшення умов інноваційної діяльності та механізмів реалізації інноваційних проектів при Міністерстві освіти і науки України. Головним завданням Ради є налагодження ефективної співпраці технопарків та міністерства у створенні сприятливих для їх діяльності умов.

Створення зазначеної Ради спрямоване на забезпечення відкритості діяльності міністерства, врахування громадської думки у процесі підготовки та організації виконання його рішень у сфері інноваційної діяльності.

ГРУПА Є4 – група, до якої входять чотири основних консультаційних члени із супроводу Болонського процесу: Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти, Європейська асоціація закладів вищої освіти, Європейська асоціація університетів, Європейський союз студентів.

ГУМАНІЗАЦІЯ ОСВІТИ – спрямованість освітнього процесу на людську сутність; орієнтація її цілей, змісту, форм і методів на особистість учня і гармонізацію її розвитку. Важливою складовою **Г.о.** є її гуманітаризація, тобто сприяння самовизначенню особистості у національній та світовій духовній культурі. **Г.о.** є реалізацією в ній гуманістичного підходу, який протистоїть авторитарному та ліберальному підходам. Виявлення гуманітарного потенціалу навчальних дисциплін можливе за рахунок актуалізації діалогічного типу знання, який сприяє глибшому, різнобічному розумінню об'єктів пізнання.

ГУМАНОЦЕНТРИЗМ ПЕДАГОГІЧНИЙ – інтегральна базова ціннісна орієнтація педагога на створення взаємосприятливих суб'єкт-суб'єктних відносин з учнями за фундаментальними принципами: рівність, справедливість, людяність. **Г.п.** є визначальним показ-

ником професійної компетентності освітян, який де-факто проявляється у взаємодії з кожним учнем без винятку завдяки таким соціальним цінностям, як повага, довіра, доброта, делікатність тощо. **Г.п.**, актуалізуючись в акціях соціалізації і ресоціалізації людини в будь-якому віці, передбачає адекватну зворотну реакцію, дієвий вплив на розвиток гуманоцентризму в суспільстві.

Інтеграційні процеси на європейському освітньому просторі надзвичайно актуалізували проблему гуманоцентризму. Асоціація європейських цінностей створила модуль руху людства від розвитку гуманістичного мислення до гуманістичних дій, шляхом раціоналізації думки, оптимізації вчинків, секуляризації, пріоритету державних законів, удосконалення демократії.

Д

ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ ОСВІТИ – запровадження демократичних принципів у функціонування всіх елементів системи освіти з метою *підвищення соціальної та економічної ефективності освіти*. Основними принципами **Д.о.** є наступні: рівних можливостей, роздержавлення освіти, різноманітності, відкритості, прозорості, державно-громадського управління, автономності, регіоналізації, самоорганізації.

Д.о. передбачає розширення впливу громадської думки на ухвалення адекватних управлінських рішень,

поєднання державного і громадського контролю, перерозподіл функцій управління між центральними, місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, запровадження клієнтоорієнтованої етики управлінської діяльності тощо. **Д.о.** часто ототожнюється з децентралізацією, державно-громадським управлінням, прозорістю і підзвітністю в управлінні освітою.

ДЕРЖАВНА КЛЮЧОВА ЛАБОРАТОРІЯ – добровільне об'єднання наукових установ та/або вищих навчальних закладів на основі договору про спільну наукову і науково-технічну діяльність з метою розвитку нових перспективних міждисциплінарних напрямів наукових досліджень та науково-технічних розробок, координації спільної діяльності та ефективного використання фінансових, матеріально-технічних та кадрових ресурсів за визначеним науковим напрямом. Статус Державної ключової лабораторії надається на визначений період (до 7 років) з моменту її державної реєстрації центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері наукової і науково-технічної діяльності у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – полягає у: визначенні і підтримці пріоритетних напрямів інноваційної діяльності; формуванні і реалізації державних, галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм; створенні нормативно-

правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності; захисті прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності; фінансовій підтримці виконання інноваційних проектів; стимулюванні комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ, що кредитують виконання інноваційних проектів; встановленні пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності; підтримці функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури.

ДЕРЖАВНІ ІННОВАЦІЙНІ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНІ УСТАНОВИ – установи, що створюються для здійснення фінансової підтримки інноваційної діяльності суб'єктів господарювання різних форм власності Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері інновацій.

ДЕСКРИПТОРИ КВАЛІФІКАЦІЙ – загальний опис кваліфікацій за рівнями (підрівнями, етапами, циклами) у термінах компетентностей.

ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – до них належать:

- а) кошти державного бюджету України;
- б) кошти місцевих бюджетів;
- в) власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ;

- г) власні чи запозичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності;
- д) кошти (інвестиції) будь-яких фізичних і юридичних осіб;
- е) інші джерела, не заборонені законодавством України.

ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ НАУКОВОГО ПАРКУ – кошти статутного та інших фондів наукового парку; фінансові надходження від діяльності наукового парку; інвестиції, надані науковому парку; благодійні внески для розвитку наукового парку та забезпечення реалізації проектів наукового парку; кошти державного та місцевих бюджетів; кошти замовників; інші надходження, не заборонені законодавством України.

ДИВЕРГЕНТНІ ЗДІБНОСТІ ОСОБИСТОСТІ (лат. *divergere* – розходитися) – здатність особистості породжувати різноманітні оригінальні ідеї у нерегламентованих умовах діяльності. **Д.з.о.** пов'язують з дивергентним мисленням, особливістю якого є готовність особистості висувати безліч однаково правильних ідей щодо одного й того ж об'єкта творчої діяльності.

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ОСВІТИ (лат. *diversus* – різний, *acere* – робити) – одночасна зміна, урізноманітнення та різнобічний розвиток освітніх установ й органів управління освітою, напрямів їх діяльності, види освітніх послуг, що надаються, номенклатури випускників за рахунок ресурсів, які не пов'язані з освітніми технологіями.

Кінцевою метою Д.о. є створення оптимальних умов для задоволення різноманітних і постійно змінюваних освітніх потреб громадян і суспільства у цілому. *Д.о.* спрямована на створення керованої ринком системи освіти і передбачає розширення діяльності за рахунок новизни у її реалізації, що не має аналогу у попередньому досвіді функціонування освітньої установи.

Д.о. як термін виник наприкінці 60-х – початку 70-х рр. у Західній Європі у зв'язку із необхідністю структурного реформування освітніх систем.

Виокремлюють *інституційну диверсифікацію*, тобто одночасну зміну і розвиток багатьох, не пов'язаних один з одним, видів діяльності установи, закладу. При реалізації стратегії диверсифікації освітня установа може діяти двома шляхами:

а) запровадженням *концентричної диверсифікації*, що передбачає вихід за межі звичного освітнього циклу з метою опанування нових видів діяльності, які доповнюють, розширюють наявні;

б) проведенням *чистої диверсифікації*, що означає опанування абсолютно новими для установи видами діяльності, не пов'язаними із традиційним профілем (напрямом) з метою оновлення професійного портфелю.

Д.о. є принципом організації освіти в умовах демократичного розвитку та ринкових відносин. В Україні спостерігаються зміни в структурі та змісті освіти, що проявляється в ускладненні внутрішньої інфраструктури системи освіти за рахунок виникнення нових видів і типів освітніх установ, проникненні одних форм освіти в інші, об'єднання різних видів, типів і форм освіти, які

раніше не були пов'язані між собою, розширення сфери діяльності освітніх закладів і установ, урізноманітнення змісту освітніх програм, свободи у використанні освітніх технологій, поширення впливу на різні сфери життєдіяльності суспільства.

ДИСЕМІНАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОГО ДОСВІДУ ДІЯЛЬНОСТІ (навчальної, науково-методичної, наукової, фінансово-господарської тощо) закладів післядипломної педагогічної освіти (ППО) (лат. *dissemination* – сіяння, поширення) – це особливий продуктивно-перетворювальний процес, система освоєння педагогічного досвіду, спрямований не тільки на пропаганду вивченого передового педагогічного досвіду, але й на впровадження новаторських ідей, інноваційного змісту педагогічного досвіду закладів післядипломної педагогічної освіти з організації науково-методичної роботи в масову педагогічну практику, вмотивування керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників до творчої трансформації свого індивідуального досвіду, за підсумком чого відбуваються системні якісні зміни педагогічної освіти.

Поняття **Д.і.д.** ще не знайшло достатнього науково-методологічного обґрунтування, визначення структури, форм, технологій, глосарію дисемінаційного процесу тощо. Особливої популярності набув цей термін у Росії. Дослідники дисемінаційного процесу (В.І. Слободчиков, Г.А. Ігнат'єва, В.Б. Гаргай, С.В. Ковальова, Н.В. Любченко) доводять, що **Д.і.д.** обумовлює не просто знайомство з ним, а організацію такої діяльності, що

стане імпульсом до певних змін у розвитку певної педагогічної системи.

ДИСПЕРИЗАЦІЯ ОСВІТИ – порушення цілісності державної системи освіти в результаті динамічного розвитку сфери альтернативної освіти. Передбачає зміну організаційних форм, методів та засобів навчання, зростання самостійності навчальних закладів у формуванні навчальних програм і виборі шляхів їхньої реалізації.

ДІАЛОГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ – сукупність форм і методів навчання, заснованих на діалоговому мисленні у взаємодіючих дидактичних системах суб'єкт-суб'єктного рівня: (учень-учитель, учень-автор, учитель-автор тощо). Діалогові форми вважаються найбільш поширеними серед інших сучасних технологій.

ДОГОВІР ПРО ПАРТНЕРСТВО З НАУКОВИМ ПАРКОМ – договір між науковим парком і суб'єктами господарювання щодо умов участі суб'єктів господарювання у процесі розроблення та виконання проектів наукового парку.

ДОДАТКОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ (ФАКУЛЬТЕТ ДОДАТКОВОЇ ОСВІТИ) – спеціально створений факультет ВНЗ, що здійснює координацію додаткових професійно-освітніх програм ВНЗ і самостійно реалізує додаткові професійно-освітні програми, до яких належать наступні: підвищення кваліфікації; навчально-наукове стажування; професійна підготовка для виконання нового

виду професійної діяльності та отримання спеціалістами додаткової кваліфікації; друга вища освіта.

При **Д.ф.** можуть функціонувати підготовчі курси для вступу у ВНЗ. **Д.ф.** здійснює освітню, науково-дослідницьку, навчально-методичну та інформаційну діяльність на всіх рівнях додаткової освіти. Стратегічним завданням **Д.ф.** є створення ефективної системи додаткової освіти у ВНЗ.

ДОСЛІДНЕ ВИРОБНИЦТВО – структурний підрозділ наукової установи, університету, академії, інституту, або юридична особа, для якої основною діяльністю є виготовлення та апробація дослідних зразків, корисних моделей, нових продуктів, технологічних процесів.

ДОСЛІДНИЦЬКИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ – за класифікацією методів за типом (характером) пізнавальної діяльності (І. Лернер, М. Скаткін) метод навчання, який передбачає творче засвоєння знань, виконує досить важливі функції.

Сутність **Д.м.н.** можна визначити як спосіб організації пошукової, творчої, навчальної діяльності особистості, спрямований на розв'язання нових для неї проблем. У процесі навчання учасників включають у діяльність з розв'язання проблем, які вже розв'язані суспільством, наукою і є новими тільки для них на певному етапі навчання. Методика використання **Д.м.н.** передбачає такі *етапи*: спостереження і вивчення фактів, виявлення суперечностей у предметі дослідження (постановка проблеми); формулювання гіпотези щодо

розв'язання проблеми; побудова плану дослідження; реалізація плану; аналіз і систематизація одержаних результатів, формулювання висновків. **Д.м.н.** активізує пізнавальну діяльність осіб, які навчаються, але вимагає значних затрат часу й енергії учасників навчального процесу та їх серйозної попередньої підготовки.

ДОСЛІДНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ – національний вищий навчальний заклад, який має вагомі наукові здобутки, провадить дослідницьку та інноваційну діяльність, забезпечує інтеграцію освіти та науки з виробництвом, бере участь у реалізації міжнародних проєктів і програм. Статус надається зазначеному закладу з метою підвищення ролі університету як центру освіти і науки, підготовки висококваліфікованих наукових і науково-педагогічних кадрів, упровадження в практику наукових досягнень, технічних і технологічних розробок, реалізації разом з іншими вищими навчальними закладами та науковими установами спільних програм за пріоритетними напрямками фундаментальних і прикладних наукових досліджень для розв'язання важливих соціально-економічних завдань у різних галузях економіки.

ДУБЛІНСЬКІ ДЕСКРИПТОРИ – загальний опис типових очікуваних досягнень та здатностей випускника для кожного циклу (рівня) вищої освіти. Дублінські дескриптори сформульовані у термінах п'яти видів компетентностей: знання і розуміння; застосування знань і розуміння; формування суджень; комуні-

кація; здатність до подальшого навчання, розвитку. Використовуються для опису циклів вищої освіти в Рамці кваліфікацій Європейського простору вищої освіти.

Е

EUREKA (*European Research Coordination Agency*, «E!») – міжнародна європейська інноваційна науково-технічна програма, створена для здійснення досліджень та розробок, конкурентоспроможних на світовому ринку. Програма «EUREKA» започаткована з ініціативи президента Франції Франсуа Міттерана та заснована на I Конференції міністрів держав-членів EUREKA 17 липня 1985 в Парижі. Принципи програми затверджені Ганноверською декларацією, яка була підписана 6 листопада 1985 р. Програма налічує 42 країни-учасниці, включаючи Європейський Союз, який представлений Європейською Комісією, а саме: Австрійська Республіка, Королівство Бельгія, Республіка Болгарія, Великобританія, Грецька Республіка, Королівство Данія, Естонська Республіка, Європейський Союз, Ізраїль, Ірландська Республіка, Республіка Ісландія, Королівство Іспанія, Італійська Республіка, Республіка Кіпр, Латвійська Республіка, Литовська Республіка, Велике Герцогство Люксембург, Республіка Македонія, Республіка Мальта, Князівство Монако, Королівство Нідерландів, Федеративна Республіка Німеччина, Норвезьке Королівство, Республіка Польща, Португальська Республіка, Російська Федерація, Румунія, Республіка Сан-Марино,

Словацька Республіка, Республіка Словенія, Турецька Республіка, Угорська Республіка, Україна, Фінляндська Республіка, Французька Республіка, Республіка Хорватія, Чеська Республіка, Королівство Швеція, Швейцарська Конфедерація. Асоційованими членами програми «EUREKA» є Республіка Албанія, Боснія та Герцеговина, Південна Корея, Канада.

Метою програми «EUREKA» є впровадження інноваційних науково-технічних розробок у виробництво, здійснення конкурентоспроможних на світовому ринку досліджень та розробок (R&D) невійськового призначення.

Програма «EUREKA» також сприяє розробці виробів, впровадженню технологічних процесів, наданню послуг високої якості, розширенню міжнародного співробітництва, збільшенню продуктивності праці, залученню промислових та дослідних установ до виконання спільних розробок.

Окрім того, програма сприяє підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності європейської промисловості та економіки, а також створенню основи для покращення якості життя та зайнятості населення. Зазначені задачі реалізуються за допомогою спільних наукових проектів.

ЕВРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ – походить від слів «евристика» (грец. *heurisko* – відкриваю, відшукую) і «потенціал» (лат. *potentia* – сила). **Е.п.** – джерела, можливості, запаси, що можуть бути використані для досягнення певної мети, створення чогось нового.

Це – дослідницький потенціал. Мова може йти про два *типи Е.п.*: особистості й освіти.

Е.п. особистості – це можливості та здібності, які дозволяють здійснювати дослідницький та творчий процеси, що властиві особистості і походять із її сутності та природи. Взаємообумовленими елементами *Е.п. особистості* є творчий та інтелектуальний аспекти, які дозволяють особистості більш продуктивно використовувати свої пізнавальні здібності, взаємодіяти зі світом на новому рівні усвідомлення закономірностей його розвитку і функціонування. Оскільки *Е.п.* є підґрунтям для самореалізації особистості, сучасна освіта повинна бути спрямована на його розвиток і реалізацію.

Е.п. освіти – це та її частина, що відображає можливість продуктивної освітньої діяльності, що супроводжується створенням освітніх продуктів. *Е.п. освіти* включає, з одного боку, можливості учнів, з іншого – їх педагогів, шкіл, усієї системи освіти, яка регламентується стандартами, навчальними програмами, посібниками, традиціями тощо. Реалізація *Е.п. освітньої системи* має на меті реалізацію освітніх і творчих можливостей учнів та задоволення потреб соціуму щодо пріоритетного розвитку людської особистості, її здібностей до соціалізації та самоактуалізації.

ЕДУКОЛОГІЯ (англ. *educologi* – наука про освіту; лат. *educo* – навчаю, *logos* – наука, вчення) – комплексна наука про освіту, що розглядає всі явища у

сфері освіти у їх цілісності, у той час коли окремі її галузі (субдисципліни) – педагогіка, андрагогіка, геронтологіка тощо, досліджують різні окремі аспекти феномену освіти. Поява неологізму в науковому обігу зумовлена становленням та розвитком відносно самостійних наук про освіту дорослих, про освіту літніх людей. Термін було запропоновано проф. Лоурі В. Хардінгом з університету штату Огайо (США) в 1950 р. У 1964 р. з подачі проф. Елізабет Стейнер з університету Індіани широко використовується з метою чіткого розмежування понять «освіта», «навчання», «учіння», «навчання під керівництвом» та власне знань про ці освітні процеси.

Е. як наука, що знаходиться на стадії становлення, не має чітко визначеного і визнаного всіма дослідниками предмета і поки що не має загальноприйнятого статусу. Мають місце *декілька підходів* до **Е.** як до: 1) інтеграції всіх наук про освіту; 2) комплексної науки, що займається вивченням процесу навчання і формування людини упродовж всього життя; 3) наукової дисципліни, що досліджує закономірності організації, функціонування і розвитку всієї сфери освіти; 4) фонду знань з ефективних практик у сфері освіти (праксеологія).

Домінуючим і загальноприйнятим стало розуміння **Е.** як науки, що об'єднує інтегровані (теоретичні, наукові, філософські та праксеологічні) знання про освіту. Синонімічно у вітчизняній педагогічній науці вживають термін «освітологія», запропонований В.О. Огнев'юком у 1996 р.

ЕКВІВАЛЕНТНА ПРОГРАМА – навчальна програма для визнання навчання, узгоджена органами державної влади країни, якій належить навчальний заклад, та країни, на території якої провадиться освітня діяльність певного навчального закладу. Повне визнання навчання означає, що його період за кордоном замінює порівнюваний період навчання у місцевому університеті, хоча зміст **Е.п.** навчання може відрізнятись. **Е.п.** повинна визначатися самими вищими навчальними закладами під час створення необхідних баз для укладання двосторонніх чи багатосторонніх угод про визнання навчання, будуватися на взаємній довірі та переконанні щодо якості навчальної роботи освітніх закладів-партнерів. **Е.п.** не повинна суттєво відрізнятись від тієї частини програми з вищої освіти, котру вони мають замінити на території іншої держави, в якій запитується визнання.

ЕКОНОМІКА ЗНАНЬ (англ. *knowledge economy* – економіка, що створена на засадах знань) – 1) економіка, яка створює, поширює та використовує знання для забезпечення свого зростання і конкурентоспроможності. У такій економіці знання збагачують усі галузі, усі сектори і всіх учасників економічного процесу. Вона не тільки використовує знання в різноманітній формі, але й створює їх у вигляді науково-технічної та високотехнологічної продукції, висококваліфікованих послуг й освіти; 2) економіка, заснована на знаннях, віддзеркалює визнання того, що наукові знання та спеціалізовані унікальні навички їх носіїв стають головним

джерелом і ключовим чинником розвитку матеріального та нематеріального виробництва, забезпечуючи стійкий економічний розвиток.

Е.з. розкриває нову роль і місце інтелекту людини в сучасному суспільстві, вплив інформації як головної продуктивної сили і суб'єкта виробництва на розвиток регіонального простору.

ЕКОНОМІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ (англ. *economic competence* – економічна компетентність, лат. *competentia* – коло питань, у яких людина добре обізнана, має знання та досвід) – здатність результативно здійснювати управлінську діяльність у галузі на основі ґрунтовних економічних знань, умінь, навичок і особистісних якостей, для ефективного розвитку організації (установи) в умовах ринкової конкуренції.

ЕКСПЕРИМЕНТ В ОСВІТІ (лат. *experimentum* – проба, дослід, випробування) – спеціально організований процес перевірки на практиці ефективності наукових ідей, положень, гіпотез із питань розвитку різних сегментів освіти. Сутність **Е.о.** полягає в тому, що він поєднує в собі практичні, емоційні, раціональні знання. В результаті їхньої взаємодії здійснюється відбір обґрунтованих новацій, визначаються оптимальні умови для їх реалізації, виявляються зв'язки між повторюваними явищами, вивчаються закономірності. Загалом використання експериментального методу дозволяє змінювати об'єкт освіти, формувати нове знання, новий професійний досвід.

Розширення інтеграційних зв'язків з іншими формами наукової й професійної діяльності суб'єктів освіти збільшили видову специфіку **Е.о.** Результати традиційного педагогічного і психологічного експериментів нині потребують підтвердження висновками соціологічного, медичного, економічного та інших видів експерименту.

Е.о. класифікують за *умовами* (лабораторний, природний), *змістом* (дидактичний, виховний, управлінський та ін.), *характером завдань* (апробація прийому, методу, навчального змісту, підручника, технологічна модернізація), *тривалістю* (короткочасний, тривалий, довготривалий), *етапами* (констатувальний, формувальний, узагальнюючий), *вибіркою* (індивідуальний, груповий, масовий, глобальний), *охопленням* (кластерні групи, навчальний заклад, регіональний, національний), *способом порівняння результатів* (лінійний, паралельний, перехресний), *статусом* (соціально-педагогічна ініціатива, адміністративна новація, експериментальна площадка, авторська система, нові типи навчальних закладів).

Е.о. є обов'язковим методом, що дозволяє планувати, здійснювати вплив, контролювати й оцінювати наслідки інноваційних перетворень у сучасній освіті.

ЕКСПЕРТ-ДОРАДНИК – фізична особа, яка проводить дорадчу діяльність не на постійній основі, має достатній фаховий рівень та одержала кваліфікаційне свідоцтво відповідно до вимог законодавства і надає дорадчі послуги на запит дорадчих служб та до-

радників і відповідає вимогам, передбаченим законодавством. Експертами-дорадниками можуть бути працівники закладів науки та освіти, інші вузькоспеціалізовані фахівці, внесені до Реєстру дорадників.

ЕЛЕКТИВНІСТЬ НАВЧАННЯ (англ. *election, elective* – обирати, вибір, вибраний) – принцип можливості вибору навчання. **Е.н.** означає надання можливості людині, яка навчається, свободи вибору цілей, змісту, форм, методів, джерел, засобів, термінів, часу, місця навчання та оцінювання результатів навчання. **Е.н.** надає слухачам максимально можливої самостійності вибору освітніх маршрутів – елективних курсів, отримання на цій основі унікального набору знань або декількох суміжних спеціальностей, що відповідають індивідуальним схильностям слухачів, специфіці планованої ними майбутньої професійної діяльності або просто пізнавальним інтересам.

Е.н. – один із принципів побудови освітнього процесу активного типу, а саме: організація та ведення навчального процесу, спрямована на всебічну активізацію навчально-пізнавальної діяльності слухачів за допомогою широкого, бажано комплексного, використання як педагогічних (дидактичних), так і організаційно-управлінських засобів.

ЕЛЕКТРОННИЙ ПІДРУЧНИК – це підручник, який існує у форматі електронного документа, тобто у вигляді тексту, який зберігається у пам'яті ЕОМ, може бути прочитаний тільки на екрані спеціа-

льного пристрою відображення інформації (моніторі) та оброблений тільки за допомогою ЕОМ; універсальний інтерактивний гіпермедійний методичний і дидактичний підручник, який містить широке коло питань з тем однієї дисципліни (або різних навчальних дисциплін), викладених у компактній формі гіпертекстового середовища і призначений для використання у навчальному процесі; містить систематизований матеріал з відповідної науково-практичної галузі знань, який повністю відповідає програмі дисципліни, створений на високому науковому і методичному рівні, а також відрізняється повнотою інформації, якістю методичного інструментарію, якістю технічного виконання і художнього оформлення, наочністю, логічністю й послідовністю викладу.

ЕЛЕКТРОННА ПОШТА (*E-mail*) – популярний сервіс в Інтернеті, що робить можливим обмін даними будь-якого формату (текстові документи, аудіо-відео-файли, архіви, програми). У системі освіти електронна пошта використовується для організації спілкування між викладачем і студентом або між студентами. Вона є більш функціональною для викладача, ніж блог або форум.

ЕЛЕКТРОННЕ НАВЧАННЯ (*e-навчання*) – технологія, що передбачає розгортання і впровадження у навчальному закладі електронних систем організації і керування навчальним процесом (*Learning Management Systems – LMS*) і наповнення цих систем електронним

контентом (е-контент), який складається з електронних навчальних матеріалів різноманітного призначення.

ЕЛЕКТРОННИЙ ЖУРНАЛ – це інструмент, який робить процес навчання більш оперативним та відкритим шляхом інформування про поточне і підсумкове оцінювання як студентів, так і їх батьків. Створюється з допомогою пошукової системи Google. Викладач може заповнювати електронний журнал у будь-який зручний час, а студенти об'єктивно моніторити свої навчальні досягнення та своїх колег.

ЕЛЕКТРОННИЙ РЕПОЗИТАРІЙ – сховище наукових публікацій – єдиний електронний архів результатів науково-дослідної роботи, статей, методичних розробок викладачів та науковців університету, навчальних кваліфікаційних робіт студентів для їх централізованого зберігання й надання відкритого доступу до них світовій академічній спільноті. Наявність такого репозитарію суттєво впливає на світовий рейтинг інтернет-присутності вишу (Webometrics, фактор OPENNESS: 16,6 % ваги), а в міжнародній освітній спільноті брак такого єдиного сховища з вільним доступом – радше виняток, ніж правило.

ЕРАЗМУС + – програма Європейського Союзу на період 2014-2020 рр., що підтримує проекти, партнерства, заходи і мобільність у сфері освіти, молоді і спорту.

ЕФЕКТИВНІСТЬ НАВЧАННЯ (лат. *effecto* – дієвість, виконання) – реальне досягнення результату навчання, ступінь відповідності цього результату об'єктивно існуючій та соціально значущій меті навчання, рівню розвитку та сформованості професійних і морально-ділових якостей суб'єктів учіння у співвідношенні з загальними витратами ресурсів (психофізіологічних, часових, матеріальних, грошових тощо), вкладених у процес навчання та досягнення його мети. **Е.н.** не є простою сумою результатів вивчення та оволодіння слухачами (студентами) змістом навчальних дисциплін, а новою якістю, оскільки змінюється зміст навчальних дисциплін, їх інформаційна наповненість, методика викладання, мотиви слухачів (студентів), інтелектуальні навички та уміння, прийоми та засоби пізнавальної діяльності.

Критеріями **Е.н.** є інформативність змісту навчання, гнучкість навчання, стан технологічного забезпечення, адаптивність програм навчання до психологічних особливостей слухачів (студентів), доступність навчання, його економічність, відображення у змісті навчання сучасного рівня розвитку науки, техніки та виробництва; глибина, дієвість, системність, усвідомленість знань та ін. Особливість критеріїв полягає у можливості оцінювати як теоретичні знання, так і практичні вміння слухачів (студентів). У першому випадку інтегральним критерієм слугує рівень засвоєння навчального матеріалу, у другому – сформованість професійних умінь та навичок.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ОСВІТИ (англ. *effectiveness* – ефективний, дієвий) – характеристика освіти, що виражає її здатність одержувати дієвий, потрібний результат, найбільший ефект. **Е.о.** оцінюють як досягнення максимального результату, що виражається в якості знань і навичок тих, хто навчається, при найменших особистих і суспільних витратах на отримання цих знань і навичок.

Є

«ЄВРОПА 2020» – стратегія соціально-економічного розвитку Європейського Союзу на період до 2020 року. Прийнята Європейською Радою навесні 2010 р.

Стратегія охоплює такі ключові сфери:

- знання та інновації;
- стала економіка;
- вища зайнятість і соціальне залучення.

ЄВРОПЕЙСЬКА АСОЦІАЦІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ (*European Association for Quality Assurance in Higher Education, ENQA*) – європейський орган, який сприяє впровадженню кращої практики щодо забезпечення якості вищої освіти як один з основних консультативних членів із супроводу Болонського процесу входить до групи Є4.

ЄВРОПЕЙСЬКА АСОЦІАЦІЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ (*European Association of Institutions in Higher Education, EURASHE*) – Європейське об'єднання закладів вищої освіти / вищих навчальних закладів неуніверситетського сектора, які проводять узгоджену і прозору політику з вищої освіти в контексті Болонського процесу. Як один з основних консультаційних членів із супроводу Болонського процесу входить до групи Є4.

ЄВРОПЕЙСЬКА АСОЦІАЦІЯ УНІВЕРСИТЕТІВ, ЄАУ (*European University Association, EUA*) – об'єднання європейських університетів з метою проведення конструктивної й узгодженої політики з вищої освіти, сприяння участі університетів у Болонському процесі, надання їм підтримки в захисті автономії, академічних свобод. Як один з основних консультаційних членів із супроводу Болонського процесу входить до групи Є4.

ЄВРОПЕЙСЬКА КРЕДИТНА ТРАНСФЕРНО-НАКОПИЧУВАЛЬНА СИСТЕМА, ЄКТС (*European Credit Transfer and Accumulation System, ECTS*) – система трансферу і накопичення кредитів, що використовується в Європейському просторі вищої освіти з метою надання, визнання, підтвердження кваліфікацій та освітніх компонентів і сприяє академічній мобільності здобувачів вищої освіти. Система ґрунтується на визначенні навчального навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених результатів навчання; навантаження облікову-

ється у кредитах ЄКТС. В ЄКТС навантаженню одного навчального року за денною формою відповідають 60 кредитів.

ЄВРОПЕЙСЬКА МЕРЕЖА ДИСТАНЦІЙНОГО ТА ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАННЯ (ЄМДЕН) (*European Distance and A-Learning Network (EDEN)*) – некомерційна організація, міжнародна освітня асоціація, професійне співтовариство експертів і практиків електронної дистанційної освіти в Європі. Асоціація охоплює всі рівні формальної і неформальної освіти і професійну підготовку, відіграє важливу роль у розвитку мережі міжнародного професійного співробітництва. До ЄМДЕН входить більше 200 організацій та більше 1200 членів мережі вчених та спеціалістів, 30 європейських і національних мереж, 430 закладів, 55 з яких європейські.

Заснована у 1991 р. у Великобританії. З 1997 р. Секретаріат знаходиться в Будапештському університеті технології та економіки (м. Будапешт, Угорщина).

Головна *мета* організації: надання платформи для професійної співпраці, обміну інформацією; відкритість для всіх рівнів та секторів освіти; відкритість для організацій, фізичних осіб і мереж.

Діяльність спрямована на розвиток співробітництва між існуючими закладами та мережами, які беруть участь у наданні чи використанні дистанційного й електронного навчання як у Європі, так і у світовому масштабі; організацію і підтримку конференцій, семінарів, практикумів для підтримки професійного розви-

тку в галузі дистанційного й електронного навчання в Європі; сприяння розвитку досліджень і розробок у галузі дистанційного й електронного навчання; надання інформації про поточні події в рамках електронного навчання; участь у міжнародному співробітництві, участь у міжнародних проектах і надання допомоги членам організації в розробці таких проектів. Одним із провідних проектів організації є Робоча група «Відкритий клас» (*Open Classroom Working Group*), створена для впровадження технологій дистанційного навчання на рівні загальноосвітніх шкіл.

ЄВРОПЕЙСЬКА МЕРЕЖА НАЦІОНАЛЬНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ З АКАДЕМІЧНОГО ВИЗНАННЯ І МОБІЛЬНОСТІ (*European Network of National Information Centres on academic recognition and mobility, ENIC Network*) – мережа, що заснована Радою Європи та ЮНЕСКО на виконання Лісабонської конвенції з визнання та тісно співпрацює з Мережею національних інформаційних центрів академічного визнання (*NARIC Network*).

ЄВРОПЕЙСЬКА РАМКА КВАЛІФІКАЦІЙ ДЛЯ НАВЧАННЯ УПРОДОВЖ ЖИТТЯ (*European Qualifications Framework for Lifelong Learning, EQF LLL*) – рекомендований у 2008 р. Європейським Парламентом і Радою Європейського Союзу загальний системний опис восьми кваліфікаційних рівнів, які охоплюють весь спектр кваліфікацій, здобутих у процесі формального,

неформального, інформального навчання, зокрема загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти. Рамка є інструментом для поліпшення розуміння, порівняння, ідентифікації та визнання існуючих і запровадження нових кваліфікацій в різних країнах Європи, сприяє мобільності громадян між країнами та навчанню впродовж життя. Дескрипторами кваліфікаційних рівнів Рамки є: знання, уміння, компетентності.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПРОСТІР (*European Research Area*) – процес, що є важливим пріоритетом європейської інноваційної системи, який формується з 2000 р. і повинен, ймовірно, до 2020 р. доповнити існуючі чотири свободи (переміщення товарів, послуг, капіталу і людей) п'ятою свободою – переміщення дослідників, знань і технологій, тобто привести до якісного перетворення внутрішнього ринку Співтовариства на основі пріоритетів економіки знань.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР ВИЩОЇ ОСВІТИ, ЄПВО (*European Higher Education Area, EHEA*) – простір вищої освіти країн-учасниць Болонського процесу, що проводять узгоджену і прозору освітню політику. Болонською декларацією у 1999 р. проголошено формування до 2010 р. привабливого і конкурентоздатного Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), Будапештсько-Віденською декларацією у 2010 р. заявлено про його створення. Комюніке, прийнятим у Льовені / Лувен-ла-Ньові (2009 р.), визначено стратегію розвитку ЄПВО до 2020 р. Основними інструментами

ЄПВО є Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система, національні рамки кваліфікацій, сумісні з Рамкою кваліфікацій ЄПВО (2005 р.), та Додаток до диплома.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ РЕЄСТР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ (*European Quality Assurance Register for Higher Education, EQAR*) – реєстр, що утворений Європейською асоціацією забезпечення якості вищої освіти, Європейською асоціацією університетів, Європейською асоціацією закладів вищої освіти, Європейським союзом студентів (групою Є4), і включає визнані європейські та національні агенції забезпечення якості вищої освіти. До EQAR вносяться агенції, які відповідають вимогам європейських стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ СТУДЕНТІВ, ЄСС (*European Students' Union, ESU*) – європейське об'єднання студентських організацій, яке бере активну участь у Болонському процесі, обстоює інтереси студентів на європейському рівні. Як один з основних консультативних членів із супроводу Болонського процесу входить до групи Є4.

ЄВРОСТАРС (*Eurostars*) – об'єднана програма Європейського Союзу, присвячена інноваційним дослідженням, що виконуються малими і середніми підприємствами (МСП), і спільно фінансується ЄС та 33 краї-

нами-членами EUREKA. Eurostars прагне стимулювати ці МСП до спільних міжнародних дослідницьких та інноваційних проектів за рахунок полегшення доступу та підтримки фінансування та спеціально орієнтована на розробку нових продуктів, процесів і послуг та доступу до транснаціональних та міжнародних ринків.

3

ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ ЗАСНОВНИКІВ НАУКОВОГО ПАРКУ – вищий орган управління наукового парку, до повноважень якого належить затвердження статуту наукового парку та внесення змін до нього; утворення виконавчого органу наукового парку; вирішення фінансових та інших питань відповідно до статуту наукового парку.

ЗАГАЛЬНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ – компетентності, які формуються у здобувача вищої освіти в процесі навчання за даною освітньою програмою, але мають універсальний характер і можуть бути перенесені з контексту однієї освітньої програми в іншу.

ЗАКОН НЕЗВОРОТНОЇ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА: будь-який інноваційний процес у системі освіти неминуче вносить у ситуації втілення незворотні деструктивні зміни в усталене соціально-педагогічне середовище, проблематизуючи його, що в подальшому призво-

дить до руйнації цілісних уявлень про природу освітніх процесів, їх керованість.

ЗАКОН СТЕРЕОТИПІЗАЦІЇ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ: будь-яка освітня інновація має тенденцію перетворюватися в стереотип мислення і практичної дії. У цьому розумінні вона приречена на рутинізацію, тобто перехід до педагогічного стереотипу – бар'єра на шляху реалізації прогресивних освітніх інновацій.

ЗАКОН ФІНАЛЬНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ: життєздатні інноваційні процеси в освітній структурі раніше чи пізніше, стихійно або свідомо реалізуються. Навіть ті інновації, які спочатку постають як безнадійні, поступово впроваджуються у практику.

ЗАКОН ЦИКЛОВОГО ПЕРЕТВОРЕННЯ, або ЗАКОН ЗВОРОТНОСТІ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ: повторне відродження за нових умов. Для педагогіки і системи освіти це характерна особливість. Інновації, що виникають завдяки цьому закону, викликають протидію, оскільки освітяни приймають їх за «добре відомі» наукові знання.

ЗАСНОВНИКИ НАУКОВОГО ПАРКУ – вищий навчальний заклад IV рівня акредитації та/або наукова установа та інші юридичні особи, що уклали засновницький договір про створення наукового парку.

ЗАСНОВНИЦЬКИЙ ДОГОВІР – договір про створення наукового парку, в якому визначаються зобов'язання засновників створити науковий парк, порядок їх спільної діяльності щодо його створення, умов передання науковому парку майна та нематеріальних активів засновників з урахуванням особливостей, встановлених Законом «Про наукові парки».

ЗАСОБИ НАВЧАННЯ – матеріальні або ідеальні об'єкти, що використовуються в навчальному процесі як носії інформації та інструменти діяльності педагога для засвоєння знань, формування досвіду пізнавальної та практичної діяльності.

У вузькому значенні під **З.н.** розуміють навчальні й наочні посібники, демонстраційні обладнання, технічні засоби та ін.; у широкому – усе те, що сприяє досягненню цілей освіти, тобто всю сукупність, методів, форм, змісту, а також спеціальних **З.н.**

За суб'єктом діяльності **З.н.** умовно поділяють на *засоби викладання* (наочні посібники, технічні засоби) та *індивідуальні* для осіб, які навчаються, (підручники, зошити, письмове приладдя та ін.). До числа **З.н.** включаються і такі, з якими пов'язана діяльність усіх суб'єктів навчання (спортивне обладнання, кабінети, комп'ютери та ін.). На основі чуттєвої модальності **З.н.** розділяються на *візуальні* (зорові) – таблиці, карти, природні об'єкти та ін.; *аудіо-візуальні* (зорово-слухові) – звуковий фільм, телебачення та ін.

Вибір **З.н.** залежить від дидактичної концепції, мети, змісту, методів і умов навчального процесу.

ЗМІСТ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ – органічне поєднання науково обґрунтованого і раціонально відібраного змісту та організаційних форм, які створюють умови для збагачення мотивації, стимулювання активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів.

ЗНАННЯ – осмислена та засвоєна суб'єктом наукова інформація, що є основою його усвідомленої, цілеспрямованої діяльності. Знання бувають емпіричними (фактологічними) і теоретичними (концептуальними, методологічними).

ЗРОСТАННЯ ПРОФЕСІЙНЕ (англ. *professional growth*, лат. *professional augmentum* – професійне зростання) – процес якісної зміни сукупності знань, умінь, навичок у професійній діяльності та особистісній сфері, що сприяє творчій самореалізації та забезпечує підвищення результативності роботи.

З.п. на відміну від *професійного кар'єрного зростання* (професійна кар'єра – послідовність професійних ролей, статусів і видів діяльності в житті людини, її просування ступенями (шаблями) виробничої, соціальної, адміністративної чи іншої ієрархії) детермінується розширенням меж професійної компетентності, заснованих на удосконаленні важливих компетенцій, властивих певній професії, та готовності особистості як суб'єкта професійної діяльності до творчої самореалізації у професії як професіонала або як кваліфікованого спеціаліста.

З.п. здійснюється як безперервний процес, зміст якого направлено на самовдосконалення особистості як фахівця, формування його інтелектуального потенціалу. **З.п.** регулюється принципами суб'єктності, професіоналізму, творчості, індивідуалізації і реалізується через комплекс організаційно-педагогічних умов, які забезпечують ефективну професійно-творчу діяльність особистості, реалізацію ціннісно-сміслових і діяльнісно-рефлексивних механізмів її професійного потенціалу.

I

ІГРОВІ ІМІТАЦІЙНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ

– методи, що забезпечують максимально можливе наближення навчального процесу до виробничих умов (напр. стажування з виконанням посадових обов'язків, імітаційний тренінг, ділові та рольові ігри).

ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ – дидактичні системи використання різноманітних ігор, під час виконання яких формуються уміння розв'язувати завдання на основі компромісного вибору (театралізовані, ділові та рольові ігри, імітаційні вправи, індивідуальний тренінг; розв'язання практичних ситуацій і задач, комп'ютерні програми тощо).

ІДЕНТИФІКАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ З ПИТАНЬ НАУКИ – дорадчий орган при Кабінеті Міністрів України, який формує на конкурсній основі список

кандидатур членів Наукового комітету Національної ради з питань науки і технологій. Ідентифікаційний комітет формується з вітчизняних та іноземних вчених, які мають досвід роботи в ідентифікаційних комітетах, створених Європейською Комісією. Кількість іноземних членів не може бути меншою за одну третину загального складу Ідентифікаційного комітету. Організаційною формою роботи Ідентифікаційного комітету є засідання.

ІМІДЖ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА (англ. *image*, лат. *imago* – образ, статуя, подoba) – у розмовному мовленні найбільш уживаним є значення «*image*» – «образ». У психологічному тлумаченні термін «*image*» – це «образ», що розглядається як сукупність не лише «матеріальних» («видимих») характеристик об'єкта, але й «ідеальних» («невидимих») його характеристик.

І.н.-п.п. – це сформований образ, який уособлює позитивні особистісні та професійні якості науково-педагогічного працівника. Під **І.н.-п.п.** розуміють емоційно-зabarвлений стереотип сприйняття його образу у свідомості студентів, слухачів, колег, керівництва, соціального оточення, у масовій свідомості під час його професійної діяльності у вищому навчальному закладі.

І.н.-п.п. – цілеспрямований образ, покликаний здійснити певний емоційно-психологічний вплив на оточуючих. Образ створюється відповідно до уявлень науково-педагогічного працівника про ідеальну манеру професійної діяльності, спілкування, зовнішній вигляд

й активно впливає на формування професійно-педагогічної культури. Він вимагає від науково-педагогічного працівника підбору індивідуального власного стилю роботи та оволодіння спеціальними технологіями самопрезентації.

ІМІТАЦІЙНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ – методи активного (інтерактивного) навчання, які передбачають роботу з моделлю ситуації у процесі імітації.

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА (лат. *inclusion* – включення) – процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціальному житті. Це політика й процес, що дає можливість забезпечувати рівний доступ до якісної освіти для всіх.

ІНКУБАТОР – це складний багатофункціональний комплекс, що забезпечує сприятливі умови для ефективної діяльності новоутворених малих інноваційних фірм, які реалізують цікаві наукові ідеї. Інкубатори поділяються на три види:

- *неприбуткові* – працюють із залученням коштів місцевих органів влади. Останні зацікавлені у створенні робочих місць та економічному розвитку регіону. Інкубатори такого виду отримують з орендарів плату, яка значно нижча (до 50 %) ніж у середньому в країні. Цього достатньо, щоб утримувати основний персонал, який працює в інкубаторі;

- *прибуткові* – не надають пільг, здаючи в оренду своє майно. Це переважно приватні бізнес-інкубатори,

чисельність яких зростає. Вони пропонують орендарям широке коло різноманітних послуг, за користування якими отримують оплату;

- *інкубатори, які функціонують при університетах* – виступають як сполучна ланка в розробці нововведень між науковими установами і приватним бізнесом, надають ефективну підтримку підприємствам, які мають намір опанувати високотехнологічну продукцію: необхідні консультації науковців, досліду та лабораторну базу, обчислювальну техніку, можливість користування бібліотекою та базами даних. Орендна плата при цьому досить висока. При цьому функції бізнес-інкубаторів постійно розширюються.

ІННОВАТИВНІСТЬ (лат. *innovatio* – оновлення, зміна) – емоційно-оцінне ставлення до нововведень, відмінність у сприйнятливості суб'єктів до інновацій, нових цілей, досвіду.

ІННОВАТИКА – наука про нововведення, в межах якої почали вивчатись закономірності технічних нововведень у сфері матеріального виробництва. Педагогічні інноваційні процеси стали предметом спеціального вивчення на Заході близько 50-х років.

ІННОВАЦІЇ – новостворені (застосовані) і / або вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно по-

ліпшують структуру та якість виробництва і/або соціальної сфери. Глосарій Європейського фонду освіти пояснює, що інновації – це вперше впроваджена новизна, однак більшість інновацій пов’язана з перенесенням існуючих підходів у нові умови шляхом їх адаптації або із внесенням поступових змін до існуючих систем. Сучасні вітчизняні вчені розглядають інновацію в освіті як процес створення, поширення і використання нових способів для вирішення педагогічних проблем оригінальними, нестандартними підходами.

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ – діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг. Інноваційна діяльність провадиться відповідно до законодавства про освітню, наукову, науково-технічну та інноваційну діяльність. Державні органи, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади, формують політику наукової й інноваційної діяльності, яка здійснюється безпосередньо вищими навчальними закладами на засадах автономії.

ІННОВАЦІЙНА ІНФРАСТРУКТУРА – сукупність підприємств, організацій, установ, їх об’єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо).

ІННОВАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА – система мотивів, знань, умінь, навичок, особистісних якостей педагога, що забезпечує ефективність використання нових педагогічних технологій у роботі з дітьми.

ІННОВАЦІЙНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ – сукупність способів інноваційної діяльності особистості, що є результатом розпредметнення суб'єктом світу культури інноваційної діяльності (засвоєння ним та привласнення психологічної структури інноваційної діяльності людства, включаючи всі її рівні та форми від нижчих до вищих: потреби, мотиви, цінності, спрямованість; знання, уміння, навички).

Розгортання інноваційної діяльності проходить такі *етапи*: створення новації; перетворення новації у наукове знання; впровадження наукового знання у практичну діяльність, надання йому статусу інновації; перетворення інновації у традицію. У міру включення особистості в інноваційну діяльність відповідно до визначених етапів і до різних моментів часу – минуле, теперішнє, майбутнє, вчора, сьогодні, завтра – відбувається зміна статусу особистості, її рух від звичайної людини до інноватора. На цій основі виникає і розгортається інноваційна культура особистості, феномен якої можна визначити як здатність особистості до інноваційної діяльності.

ІННОВАЦІЙНА ОСВІТА – це та модель освіти, яка орієнтована переважно на максимальний розвиток

творчих здібностей і створення сильної мотивації до саморозвитку індивіда на основі добровільно вибраної «освітньої траєкторії».

ІННОВАЦІЙНА ОСОБИСТІСТЬ – особлива якість людини, що набувається нею в інноваційному соціокультурному середовищі у процесі спільної інноваційної діяльності та спілкування.

І.о. визначається інноваційним характером спілкування (обмін інноваційною інформацією, взаємодія і взаєморозуміння у процесі інноваційної діяльності), інноваційною спрямованістю (потреби, мотиви інноваційної діяльності та інноваційні цінності); інноваційними рисами характеру (ініціативність, креативність, відповідальність, рішучість тощо); усвідомлення себе як суб'єкта інноваційної діяльності та носія інноваційної культури; інноваційним інтелектом (готовність до подолання інерції мислення, стійка система знань, що розкривають сутність, структуру і види інноваційної діяльності); умінням цілеспрямовано генерувати нові нестандартні ідеї з використанням інтелектуальних можливостей і механізмів їх самоактуалізації; володінням знаннями про освоєння та впровадження інновацій у практичну діяльність спеціальними методами, прийомами і засобами, використання яких дає змогу активно включатися в інноваційну діяльність); силою і рухливістю нервово-психічної діяльності.

ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІКА – наука, найважливішим завданням якої є зміна існуючої теорії і реор-

ганізація всієї навчально-виховної системи на основі інноваційних перетворень. На думку інноваторів, класично-педагогічна теорія безнадійно застаріла, будувати на її основі виховання нинішніх поколінь не можна.

ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ – заснована на осмисленні практичного педагогічного досвіду цілеспрямована педагогічна діяльність, зорієнтована на зміну та розвиток навчально-виховного процесу з метою досягнення вищих результатів, одержання нового знання, формування якісно іншої педагогічної практики.

ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ – цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчально-виховний процес від визначення його мети до очікуваних результатів.

ІННОВАЦІЙНА ПРОДУКЦІЯ – нові конкурентоздатні товари чи послуги, що відповідають таким вимогам: а) вона є результатом виконання інноваційного проекту; б) така продукція виробляється (буде вироблена) в Україні вперше, або якщо не вперше, то порівняно з іншою аналогічною продукцією, представленою на ринку, є конкурентоздатною і має суттєво вищі техніко-економічні показники. Інноваційна продукція може бути результатом тиражування чи застосування інноваційного продукту.

ІННОВАЦІЙНА СИСТЕМА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ – це організаційно-управлінський механізм з розробки та впровадження новацій для підвищення його конкурентоспроможності. Її метою є визначення і реалізація перспективних напрямів діяльності у двох відносно самостійних, проте взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих аспектах діяльності вищого навчального закладу: розробка і впровадження нових технологій освіти та удосконалення існуючого процесу освіти загалом; підвищення ефективності наукової і науково-дослідної діяльності.

ІННОВАЦІЙНЕ НАВЧАННЯ – навчання, яке стимулює інноваційні зміни в існуючій культурі і соціумі, активно впливаючи на проблемні ситуації, що постають як перед окремою людиною, так і перед суспільством, зорієнтоване на динамічні зміни в навколишньому світі. Ґрунтується на оригінальних методиках розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості.

ІННОВАЦІЙНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО – особливий вид комерційної діяльності, метою якого є отримання прибутку шляхом створення і активного поширення інновацій у виробництво. На відміну від класичного, репродуктивного підприємництва інноваційне базується на пошуку нових шляхів розвитку діючого підприємства (нової продукції, технології, ринків, матері-

алів, форм управління) або на створенні нового, інноваційно-орієнтованого підприємства.

ІННОВАЦІЙНЕ ПІДПРИЄМСТВО (інноваційний центр, технопарк, технополіс, інноваційний бізнес-інкубатор тощо) – підприємство (об'єднання підприємств), що розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти і/або продукцію чи послуги, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70 відсотків його загального обсягу продукції і/або послуг.

ІННОВАЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ – педагогічно доцільно організований простір життєдіяльності, який сприяє розвитку інноваційного ресурсу особистості; інтегрований засіб накопичення і реалізації інноваційного потенціалу навчального закладу.

ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОДУКТ – результат виконання інноваційного проекту, є науково-дослідною і / або дослідно-конструкторською розробкою нової технології (в тому числі – інформаційної) чи продукції з виготовленням експериментального зразка чи дослідної партії і відповідає таким вимогам:

а) він є реалізацією (впровадженням) об'єкта інтелектуальної власності (винаходу, корисної моделі, промислового зразка, топографії інтегральної мікросхеми, селекційного досягнення тощо), на які виробник продукту має державні охоронні документи (патенти, свідоцтва) чи одержані від власників цих об'єктів інтелектуальної власності ліцензії, або реалізацією (впро-

вадженням) відкриттів. При цьому використаний об'єкт інтелектуальної власності має бути визначальним для даного продукту;

б) розробка продукту підвищує вітчизняний науково-технічний і технологічний рівень;

в) в Україні цей продукт вироблено (буде вироблено) вперше, або якщо не вперше, то порівняно з іншим аналогічним продуктом, представленим на ринку, він є конкурентоздатним і має суттєво вищі техніко-економічні показники.

ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОЕКТ – комплект документів, що визначає процедуру і комплекс усіх необхідних заходів (у тому числі інвестиційних) щодо створення і реалізації інноваційного продукту і / або інноваційної продукції.

ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС – комплексна діяльність зі створення (народження, розробки), освоєння, використання і поширення новацій.

«ІННОВАЦІЙНИЙ СОЮЗ» – провідна ініціатива ЄС, спрямована на покращення рамок умов та доступу до фінансування досліджень та інновацій, з тим, щоб зміцнити ланцюг інновацій та значно збільшити інвестиції на всій території Союзу. Провідним орієнтиром політики розвитку є переорієнтація політики досліджень та інновацій на основні виклики (зміни клімату, енергоефективність і ресурсна ефективність, охорона здоров'я і демографічні зміни); посилення всіх

сполучних ланок в інноваційному ланцюжку; поліпшення рамкових умов і доступу до фінансування для НДДКР з метою перетворення новаторських ідей у виробу і послуги, які забезпечують зростання та зайнятість.

Ініціатива «Інноваційний Союз» в рамках пріоритету інтелектуальної економіки передбачає, що країни-члени реформують свої національні й регіональні дослідницькі та інноваційні системи, забезпечуючи, зокрема, посилення зв'язків між університетами, дослідницькими інститутами і бізнесом, корекцію систем фінансування для прискорення дифузії технологій. Вони також повинні будуть здійснити достатній випуск фахівців у галузі математики, природничих і технічних наук, стимулювати орієнтацію шкільних програм на креативність, інновації та підприємництво.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ – технології активного, модульного та проблемного навчання, а також дидактичні ігри; набір методів і засобів, що підтримують етапи реалізації нововведення.

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ – нові способи реалізації змісту освіти дорослих (слухачів), оптимальні й ефективні для віку та фізичного стану дорослої людини, що передбачають взаємодію змістової, процесуальної, мотиваційної, організаційної складових. Вони сприяють диференціації та індивідуалізації освітніх програм на основі врахування набутих раніше знань і професійного досвіду людини, активізації діяльності,

розкриттю потенційних можливостей, виробленню практичних навичок для розв'язання конкретних завдань, оцінюванню ступеня засвоєння матеріалу тощо.

Вибір того чи іншого **І.м.н.** і форм його здійснення визначається конкретним дидактичним завданням, змістом навчального матеріалу, наявністю чи відсутністю у слухачів необхідних початкових знань, рівнем розвитку слухачів, наявністю чи відсутністю у викладача відповідних дидактичних матеріалів, наочних посібників, обладнання тощо. Різноманітність дидактичних завдань, конкретних умов роботи викладача і факторів, що впливають на вибір **І.м.н.** та форм їх здійснення, є причиною їхньої великої варіативності.

І.м.н. можуть бути: *імітаційні* (*ігрові* – ділові ігри, ігрове проектування, педагогічні ситуації, педагогічні завдання, ситуація інсценування різної діяльності та ін., *неігрові* – аналіз конкретних ситуацій, вирішення ситуаційних завдань, колективна розумова діяльність тощо) та *неімітаційні* (проблемна лекція, лекція удвох, лекція із задалегідь запланованими помилками, лекція-прес-конференція; евристична бесіда; навчальна дискусія; керована самотійна робота; семінари; дискусії).

ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СИСТЕМІ ОСВІТИ – цілеспрямована організація творення, упровадження та поширення нового (змісту, форми, методу, засобу, елементу тощо) з метою змін в освітньому середовищі (навчального закладу, освітнього регіону, держави) та переходу освіти в систему нової якості. **І.п.с.о.** залежить від утвердження на державному рівні

інноваційної політики в освіті; інноваційного потенціалу педагогів; використання педагогічного експерименту як основної форми продукування нововведень; цілеспрямованої організації цього процесу на науково-методичній основі; оцінювання результатів інноваційного пошуку та його поширення в освітній практиці.

І.п.с.о. реалізується поетапно. На *інформаційному етапі* виявляються можливості змін окремих елементів системи, організаційних структур, змісту, технологій освіти тощо; визначається та аналізується стан функціонування об'єкта змін, ресурсні можливості його забезпечення; формулюється проблема інноваційного пошуку. *Логіко-операційний етап* передбачає вироблення та прийняття управлінських рішень на основі формалізації нововведення. Реалізується через пошук та виявлення альтернативи; аналіз очікуваних результатів; добір діагностичних методик. *Організаційний етап* забезпечує вплив на об'єкт змін з метою добору та розстановки педагогічних кадрів, доведення завдань до безпосередніх виконавців, координацію **І.п.с.о.** на етапах його впровадження, здійснення контролю та оцінювання. Управлінська рефлексія здійснюється через апробацію нововведення; забезпечення інформаційного супроводу **І.п.с.о.**; діагностування поточних та кінцевих результатів, які узгоджуються з метою інноваційного пошуку. Отримання інноваційного продукту переводить процес на рівень поширення нововведення. На *продуктивному етапі* результати інноваційного пошуку аналізуються як тенденції подальших змін та прогнозування. Це підтверджує положення про те, що

нововведення є процесом циклічним і має здатність постійно оновлюватися.

ІННОВАЦІЙНІ УМІННЯ – володіння способами і прийомами інноваційної діяльності, що дають змогу виокремити проблему, проникнути в її суть і на цій основі конструювати і продуктивно розв'язувати інноваційні професійно-педагогічні завдання.

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ НАВЧАННЯ – цілеспрямований системний набір нових ідей, засобів організації навчальної діяльності, у результаті яких підвищуються показники структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого стану. Основні *інноваційні методи навчання*: *тренінг* – форма активного навчання, спрямована на засвоєння теоретичних знань та практичних вмінь, формування необхідних навичок, виявлення і вироблення способів подолання типових труднощів через аналіз конкретних прикладів і проведення групових дискусій; *майстер-клас* – тематична групова робота з підвищення кваліфікації спеціалістів, заснована на успішному досвіді одного-двох практиків; *«мозкова атака»* («мозковий штурм») – ефективна форма навчання, стимулювання нових ідей та творчих позицій, пошуку швидкого та легкого шляху вирішення складних проблем і прийняття рішень; *ділова гра* – колективне практичне заняття, що дозволяє учасникам спільно знаходити оптимальні варіанти розв'язання проблеми у штучно створених умовах, що максимально імітують реальну обстановку; *кейс-стаді*

(Case study) – метод, при якому, як і в діловій грі, за основу береться реальна або вигадана ситуація; *рольова гра* – форма навчання, що передбачає розподіл ролей, обробку інформації й підготовку матеріалу відповідно до запропонованого сценарію.

ІННОВАЦІЙНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВНЗ – це науково-обґрунтована і унормована за метою підготовки спеціалістів, змістом освіти, місцем і терміном навчання система форм, методів, засобів і процедур, що використовується для організації та здійснення навчального процесу та підтримують етапи реалізації нововведень у цей процес.

«ІННОВАЦІЙНІ ПОЛЮСИ» – ініціатива ЄС, спрямована на підтримку регіональними і структурними фондами ЄС т. зв. «інноваційних полюсів», які сприяють об'єднанню в регіонах кращих представників науки і бізнесу, забезпечених необхідними ресурсами, з метою прискорення проходження ідей від лабораторії до цеху; до їхнього складу входять високотехнологічні МСП, університети, підприємства сфери бізнесу та інститути фінансової підтримки.

ІННОВАЦІЯ ОСВІТИ – цілеспрямований процес змін, що ведуть до модифікації мети, змісту, методів, форм навчання й виховання, адаптації процесу навчання до нових вимог, а сама освіта перетворюється на ефективний важіль економіки знань, на інноваційне середовище, у якому студенти отри-

мують навички і вміння самостійно оволодівати знаннями протягом життя та застосовувати це знання в практичній діяльності.

ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ЗМІСТУ ОСВІТИ МОН УКРАЇНИ – державна науково-методична установа Міністерства освіти і науки України, створена 7.02.2006 р. з метою реалізації державної політики в галузі освіти, задоволення потреб освіти у науково-методичному забезпеченні, удосконалення змісту і методів навчання та виховання молодого покоління на всіх рівнях і у всіх ланках національної системи безперервної освіти.

ІНТЕГРАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ – узагальнений опис кваліфікаційного рівня, який виражає основні компетентнісні характеристики рівня щодо навчання та / або професійної діяльності.

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ – колективна форма організації навчальної діяльності, що здійснюється з урахуванням інтересів і запитів, життєвого і професійного досвіду дорослого у формах партнерської взаємодії від суб'єктів навчального процесу. Інтерактивне навчання спрямоване на забезпечення спільного процесу пізнання, отримання знань, умінь, навичок, здобуття необхідних компетенцій у спільній діяльності через діалог, полілог дорослих між собою й викладачем, а також через пряму взаємодію з навчальним оточенням або навчальним середовищем,

що забезпечує високий рівень мотивації до навчання і моделює реальність, у якій учасники знаходять для себе галузь застосування набутого досвіду. При цьому відбувається постійна зміна видів навчальної діяльності: ігри (ділові, рольові, сюжетні, імітація, громадські слухання), дискусії (дебати, дискусія (у стилі ток-шоу)), робота в малих групах, проектно-аналітична робота, невеликий теоретичний блок (міні-лекція).

І.т.н. включають сукупність форм, методів, прийомів, методик, що дозволяють гарантовано досягти запланованого результату. У цьому контексті форми й методи, методики й засоби, прийоми навчання є тими структурними елементами, з яких конструюється технологія навчання відповідно до цілей та запланованих (бажаних) результатів навчального процесу. До основних принципів інтерактивного навчання відносять: принцип діалогової взаємодії; кооперації й співробітництва; активно-рольової (ігрової) і тренінгової організації навчання.

ІНТЕГРАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ – дидактичні системи, що забезпечують інтеграцію міжпредметних знань і вмінь, різноманітних видів діяльності на рівні інтегрованих курсів, навчальних тем, уроків, навчальних днів.

ІНТЕГРАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ – узагальнений опис кваліфікаційного рівня, який виражає основні компетентнісні характеристики рівня щодо навчання та / або професійної діяльності.

ІНТЕГРОВАНІ (комплексні) МЕТОДИ НАВЧАННЯ – здійснення навчання за певними темами-комплексами, що містять матеріали суміжних предметів. Всі ці методи навчання застосовуються у співробітництві, взаєморозумінні, єдності інтересів і прагнень учасників навчального процесу.

ІНТЕРАКТИВНЕ НАВЧАННЯ (англ. *inter* – взаємний, *act* – діяти) – спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, що передбачає створення комфортних умов навчання, за яких студент відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність. Характерною ознакою інтерактивного навчання є постійна, активна взаємодія усіх учасників навчального процесу.

ІНТЕРАКТИВНІСТЬ – адекватна реакція на дії користувача (перехід до певних розділів навчального матеріалу, тобто вибір траєкторії навчання, відтворення мультимедіа, налаштування у відповідності до вимог користувача тощо).

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ – у вищій освіті це процес інтеграції освітньої, дослідницької та адміністративної діяльності вищого навчального закладу / закладу вищої освіти чи наукової установи з міжнародною складовою:

- індивідуальна мобільність (студентів, науковців, викладачів, адміністративного персоналу);
- створення спільних міжнародних освітніх і дослідницьких програм;

- формування міжнародних освітніх стандартів з метою забезпечення якості;
- інституційне партнерство, створення освітніх і дослідницьких консорціумів.

ІНТРАПРЕНЕР – спеціаліст і керівник, орієнтований на вирішення внутрішніх інноваційних проблем. Його завдання – організація пошуку ідей, використання, наприклад, метод «мозкового штурму», створення атмосфери творчості, залучення співробітників до інноваційного процесу. Інтрапренери, як правило, творчі особистості з різносторонніми знаннями та широким колом інтересів.

ІНФОРМАЛЬНА ОСВІТА – освіта, що зовні не організована, тобто не інституціолізована, самоорганізована освіта (самоосвіта): наприклад, самостійне прослуховування окремих лекцій або читання книг і журналів, перегляд телепередач тощо.

І.о. – неперервне навчання, яке ніколи не завершується і не має дипломів. Її ще називають «навчанням через досвід». Вона не структурована, не має навчальної мети та не є цілеспрямованою для тих, хто таким чином навчається. **І.о.** є спонтанною освітою, оскільки вона відбувається спонтанно або час від часу.

ІНФОРМАЛЬНЕ НАВЧАННЯ – неофіційне, не інституціолізоване цілеспрямоване (самонавчання) або нецілеспрямоване навчання (зокрема спонтанне, випадкове, що відбувається під час позанавчальної діяльності).

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО – нові інформаційні технології та засоби зв'язку. Від 90-х років ХХ століття вони почали стрімко поширюватись світом: повсюдне використання електронних засобів обміну інформацією, перехід до цифрових технологій, бурхливий розвиток Інтернету та відкриття телекомунікаційних ринків – очевидні ознаки нової інформаційної епохи.

Інформаційне суспільство докорінно змінює багато аспектів повсякденного життя. Особливо це стосується доступу до знань та освіти (дистанційне навчання та подібні Інтернет-послуги), організації роботи та самореалізації (дистанційна робота, віртуальні фірми), розв'язування практичних проблем (Інтернет-послуги з охорони здоров'я) та дозвілля. Воно також відкриває нові можливості для соціальної активності громадян, оскільки дедалі простішим стає висловлювання думок і пропозицій.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПАКЕТ – один з ключових елементів ЄКТС, що вміщує дані про вищий навчальний заклад / заклад вищої освіти, каталог курсів, іншу інформацію для абітурієнтів, здобувачів вищої освіти, викладачів, науковців та ін. зацікавлених осіб.

ІНФОРМАЦІЙНІ ВОРОТАРІ – спеціалісти з акумулювання інформації, контролюють потоки науково-технічної, комерційної, спеціалізованої інформації. Вони повинні мати широку освіту, уміння накопичувати і розповсюджувати новітні знання та передовий дос-

від, підживлювати інформацією творчий пошук на різних етапах створення інновації або проведення організаційно-економічних змін на підприємстві.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ (IT) – широкий клас дисциплін та галузей діяльності, що відносяться до технологій керування, накопичення, обробки і передачі інформації з метою отримання інформації нової якості про стан об'єкта, процесу або явища (інформаційного продукту). В основному під IT розуміються комп'ютерні технології.

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ – здатність особистості практично застосовувати інформаційно-комунікаційні технології для задоволення професійних потреб і розв'язання суспільно важливих професійних завдань.

К

КАПІТАЛІЗАЦІЯ ЗНАНЬ – основа нової місії університету, що більш тісно пов'язує його із споживачами знань і декларує його в якості самостійного економічного суб'єкта на динамічному ринку освітніх і наукових послуг.

КЕЙС-СТАДІ (англ. *case* - випадок, ситуація) – метод навчання, що передбачає прийняття студента-

ми конкретного рішення у запропонованій ситуації. Для ефективного використання цього методу інформація, що становить кейс, має відображати проблему з майбутньої професійної діяльності, що може бути розв'язана декількома варіантами. Кожна група студентів у результаті обговорення пропонує свій варіант розв'язання проблеми, обґрунтовуючи його з опорою на отримані знання з дисципліни. Викладач, готуючись до такого заняття, систематизує матеріал курсу, доповнює його міжпредметними зв'язками, спрямовує студентів на професійний, а не побутовий підхід до аналізу ситуації.

КЛАСИФІКАЦІЯ ГАЛУЗЕЙ ОСВІТИ ТА ПІДГОТОВКИ, ЄВРОСТАТ (*Classification of fields of education and training, EUROSTAT*) – класифікація освіти на основі системної характеристики освітніх програм, слугує інструментом збору, узагальнення та представлення статистичних даних про освіту в Європейському Союзі на основі МСКО 1997.

КЛАСТЕРИ – довгострокова і стратегічно важлива ініціатива, що розробляє технології, які мають ключове значення для конкурентоспроможності Європи. Саме кластери здатні активізувати вироблення інноваційних, промислово скерованих, ринкових і конкурентоспроможних науково-дослідницьких проєктів у відповідних сферах. Кластери відіграють помітну і активну роль у впровадженні інновацій на ринку.

КОГНІТИВНИЙ СТИЛЬ (лат. *cognitio* – знання і грец. *stylos* – стрижень для письма) – відносно стійкі індивідуальні відмінності у сприйнятті, аналізі, структуруванні, категоризації, оцінюванні людиною впливів довкілля, які визначають індивідуальний спосіб отримання та опрацювання інформації. За своєю структурою **К.с.** є складним, біполярним особистісним утворенням, у якому виокремлюють такі *основні параметри*:

1) *полезалежність / полenezалежність* (рівень психологічної диференціації й характеру пізнавальної спрямованості суб'єкта);

2) *толерантність / інтолерантність* до невизначеності (можливість сприйняття нової інформації, яка не відповідає тій, що людина вже має і розцінює як правильну та очевидну);

3) *згладжування / загострення* (особливості збереження у пам'яті специфічних деталей матеріалу, що запам'ятовується);

4) *імпульсивність / рефлексивність* (індивідуальні відмінності у схильності приймати рішення швидко та повільно, ґрунтовно аналізуючи можливі варіанти);

5) *когнітивна простота / складність* (ступінь диференціації, зв'язаності, інтегрованості та стабільності суб'єктивних конструктів);

6) *ригідність / гнучкість пізнавального контролю* (ступінь суб'єктивних труднощів у зміні засобів опрацювання інформації в ситуації когнітивного конфлікту) тощо.

Специфічне поєднання цих параметрів визначає типи людей залежно від особливостей організації їхньої когнітивної сфери.

КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЯ (від англ. *commerce* – комерція, торгівля) – це діяльність особи або організації, спрямована на отримання прибутку. Це поняття є невід’ємною частиною створення нового продукту або модифікацією вже існуючого з метою виходу на ринок, і в свою чергу – отримання прибутку. Іншими словами, це скоординовані технічні та бізнесові процеси прийняття рішень та їх виконання, необхідних для успішної трансформації нового продукту або послуги від концепції до ринку. Це передбачено тим, що ідея або набір технологій не являють собою продукт, зрозумілий кінцевому споживачу, необхідні деякі модифікації та удосконалення, після яких буде сформовано повноцінний продукт, який можна буде просувати на ринок. Тому головною метою комерціалізації має бути повна відповідність створюваного продукту вимогам ринку.

- *Комерціалізація в науці* – це практичне використання наукових розробок, інноваційних рішень у виробництві товарів або наданні послуг з метою продажу їх з максимальним комерційним ефектом. Полягає у використанні існуючих наукових праць, винаходів, рішень, теорем.

- *Комерціалізація інтелектуальної власності* – процес використання продуктів інтелектуальної праці в комерційній діяльності підприємств та організацій. Включає передачу прав інтелектуальної власності від власника до власника на оплатній основі. Але комерціалізація інтелектуальної власності – це не тільки купівля і продаж прав, для власників це ще

і можливість використання цих прав в якості, наприклад, внеску в статутний капітал або застави по кредиту.

- *Комерціалізація технологій* – діяльність, спрямована на отримання доходу шляхом використання технології (як правило, сучасної, яка користується попитом серед споживачів), або набору технологій шляхом вдалого їх поєднання, і як наслідок – створення унікального продукту.

- На рівні державного *менеджменту* цей процес, як правило, відбувається шляхом приватизації державних підприємств, і як наслідок, збільшенням комерційних підприємств.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПРОСТОРУ ТА ІННОВАЦІЙ (ERAC) – стратегічний консультативний орган Єврокомісії у сфері вироблення та здійснення наукової та інноваційної політики. ERAC (до 2010 року називався CREST – Науково-технічний дослідницький комітет) засідає чотири рази на рік, і в цих засіданнях беруть участь як делегати 28 країн ЄС на рівні урядовців із відповідних міністерств, так і провідні національні експерти – їх у кожній делегації може бути кілька. Головує за посадою представник Єврокомісії високого рангу, але є і «самоврядування»: делегати самі обирають на 2 роки заступника голови, головна функція якого – забезпечувати ефективну комунікацію між національними делегаціями й Брюсселем.

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД – підхід до визначення результатів навчання, що базується на їх описі в термінах компетентностей. Компетентнісний підхід є ключовим методологічним інструментом реалізації цілей Болонського процесу та за своєю сутністю є студентоцентрованим.

КОМПЕТЕНТНІСТЬ / КОМПЕТЕНТНОСТІ – динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти. Компетентності лежать в основі кваліфікації випускника. Компетентність (компетентності) як набуті реалізаційні здатності особи до ефективної діяльності не слід плутати з компетенцією (компетенціями) як наданими особі повноваженнями.

КОМПЕТЕНЦІЯ / КОМПЕТЕНЦІЇ – надані (наприклад, нормативно-правовим актом) особі (іншому суб'єкту діяльності) повноваження, коло її (його) службових й інших прав і обов'язків. Слід відрізнити поняття компетенції / компетенцій від компетентності / компетентностей як набутих реалізаційних здатностей особи.

КОМУНАЛЬНІ СПЕЦІАЛІЗОВАНІ НЕБАНКІВСЬКІ ІННОВАЦІЙНІ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНІ УСТАНОВИ – установи, що створюються для здійс-

нення фінансової підтримки місцевих інноваційних програм органами місцевого самоврядування і підпорядковують їх виконавчим органам місцевого самоврядування. Кошти комунальної інноваційної фінансово-кредитної установи формуються за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету, залучених вітчизняних та іноземних інвестицій юридичних та фізичних осіб, добровільних внесків юридичних і фізичних осіб, власної чи спільної фінансово-господарської діяльності та інших джерел, не заборонених законодавством України.

КОМУНІКАЦІЯ – взаємозв’язок суб’єктів з метою передавання інформації, узгодження дій, спільної діяльності, зокрема для здійснення освіти, навчання.

КОНСОРЦІУМ – тимчасове статутне об’єднання підприємств для досягнення його учасниками певної спільної господарської мети (реалізації цільових програм, науково-технічних, будівельних проєктів тощо). Консорціум використовує кошти, якими його наділяють учасники, централізовані ресурси, виділені на фінансування відповідної програми, а також кошти, що надходять з інших джерел, в порядку, визначеному його статутом. У разі досягнення мети його створення консорціум припиняє свою діяльність.

КОНЦЕРН – статутне об’єднання підприємств, а також інших організацій, на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об’єднання, з централізацією функцій науково-технічного і виробни-

чого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності. Учасники концерну наділяють його частиною своїх повноважень, у тому числі правом представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями. Учасники концерну не можуть бути одночасно учасниками іншого концерну.

КОРИСНІ ІННОВАЦІЇ – інновації, що відповідають місії освітнього закладу, але не підготовлені, з невизначеними цілями і критеріями, що не утворюють єдиного цілого з системою навчального закладу.

КОРПОРАЦІЯ – договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації.

Л

ЛАБОРАТОРНА (дослідна) СИСТЕМА НАВЧАННЯ – навчання, що ґрунтується на принципах індивідуалізації навчання, самостійної дослідної роботи в кабінетах-лабораторіях.

ЛІСАБОНСЬКА КОНВЕНЦІЯ З ВИЗНАННЯ – міжнародна конвенція Ради Європи, що розроблена

спільно з ЮНЕСКО, прийнята в 1997 р. у Лісабоні, запроваджується з 1999 р. і стосується визнання академічних ступенів та кваліфікацій вищої освіти. Конвенція встановлює, що ступені (кваліфікації) і періоди навчання мають визнаватися, якщо інституціями, відповідальними за визнання, не встановлено суттєвих відмінностей. Лісабонська конвенція з визнання слугує важливим інструментом Болонського процесу та Європейського простору вищої освіти.

ЛІСАБОНСЬКА СТРАТЕГІЯ – стратегічна мета Європейського Союзу, спрямована на підвищення глобальної конкурентності Союзу через економічне оновлення та поліпшення в соціальній сфері й охороні довкілля. Європейська Рада в Лісабоні в березні 2000 року визначила для Європейського Союзу завдання на наступне десятиліття: стати найконкурентнішою та найдинамічнішою в світі економікою, основою на знаннях, що здатна до постійного зростання, забезпечує більше кращих робочих місць та тісніше соціальне гуртування. Одним з пунктів втілення цієї мети є створення Європейського дослідницького простору (ЄДП) з метою розвитку суспільства та економіки, що базуються на знаннях.

М

МЕТОДИ І ПРИЙОМИ ІННОВАЦІЙНОГО УПРАВЛІННЯ – це система правил і процедур виконання різних завдань інноваційної діяльності, які вико-

ристовуються з метою розроблення і прийняття раціональних управлінських рішень.

МЕТОДИ (прийоми, способи) ВИКЛАДАННЯ – види навчальних занять і частково (самостійна робота, практична підготовка) форми організації навчального процесу.

МЕРЕЖА НАЦІОНАЛЬНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ АКАДЕМІЧНОГО ВИЗНАННЯ (*National Academic Recognition Information Centre Network, NARIC network*) – мережа національних інформаційних центрів країн – членів Європейського Союзу, яка створена з метою вдосконалення академічного визнання дипломів і періодів навчання, сприяння мобільності студентів, викладачів та дослідників. Більшість таких центрів не приймають рішення з визнання, а лише надають потрібну інформацію і консультації щодо зарубіжних освітніх систем та кваліфікацій.

МЕРЕЖЕВІ ПРОЕКТИ (*Network Projects*) – транснаціональні інноваційні дослідження і розробки проектів, орієнтовані на ринок; це проекти, підтримувані державними адміністраціями та органами фінансування, що представляють EUREKA в кожній з країн-членів.

МІЖНАРОДНА СТАНДАРТНА КЛАСИФІКАЦІЯ ОСВІТИ, МСКО (*International Standard Classification of Education, ISCED*) – класифікація осві-

ти на основі системної характеристики освітніх програм і відповідних кваліфікацій, яка слугує інструментом збору, узагальнення та представлення статистичних даних про освіту. МСКО запроваджена ЮНЕСКО у 1976 р., переглядалась у 1997 і 2011 рр. У 2013 р. виокремлено МСКО: галузі освіти та підготовки. Нині є основною міжнародною класифікаційною системою освіти. У МСКО-2011 наскрізним класифікаційним параметром визначено рівні освіти, а також додаткові критерії (наприклад, призначення, орієнтація, тривалість освітньої програми), у МСКО-2013 – галузі (широкі, вузькі і деталізовані) освіти. Концепція МСКО містить визначення таких понять, як освіта, підготовка, навченість, навчання, комунікація, інформація тощо.

МІЖНАРОДНА СТАНДАРТНА КЛАСИФІКАЦІЯ ПРОФЕСІЙ, МСКП (*International Standard Classification of Occupations, ISCO*) – одна з основних міжнародних класифікацій, яка є інструментом систематизації робіт (занять, професій) відповідно до притаманних їм завдань та обов'язків. МСКП слугує: основою для міжнародних звітів, порівнянь та обмінів статистичними й адміністративними даними щодо професій; моделлю для розроблення національних і регіональних класифікацій професій; системою, що може бути безпосередньо використана в країнах, які не мають власних національних класифікацій.

МОБІЛЬНІСТЬ – один із ключових принципів формування європейських просторів вищої освіти і

досліджень, що передбачає різноманітні можливості для вільного переміщення студентів, викладачів, дослідників, адміністраторів у цих просторах з метою академічного і загальнокультурного взаємозбагачення, слугує забезпеченню цілісності зазначених європейських просторів. Важливу роль у забезпеченні мобільності відіграють основні інструменти Болонського процесу – Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система, Рамка кваліфікацій Європейського простору вищої освіти, Додаток до диплома, а також європейська і національні системи забезпечення якості вищої освіти.

«МОЛОДЬ У РУСІ» (*«Youth on the move»*) – ініціатива ЄС, орієнтиром якої є підвищення ефективності та міжнародної привабливості європейських установ вищої освіти; загальне підвищення якості всіх рівнів освіти і підготовки кадрів за допомогою сприяння мобільності студентів і викладачів, полегшення виходу молодих людей на ринок праці.

За підтримки програми «Молодь у русі» молоді люди з України у співпраці з партнерами з інших країн можуть брати участь у молодіжних обмінах та міжнародній волонтерській діяльності. Молодіжні лідери, працівники організацій та інституцій, які працюють з молоддю, мають можливість підвищувати свій професійний рівень на тренінгах та інших заходах, спрямованих на налагодження партнерства, підвищення якості реалізованих проєктів та поглиблення своїх знань у різних сферах молодіжної роботи.

МУДЛ (Moodle) – система електронного навчання, з метою надати ініціативним викладачам і студентам вільний доступ до системи, що дає змогу ефективно обмінюватися навчальним контентом, взаємодіяти онлайн та використовувати сучасні технології для втілення в життя принципу «навчання будь-коли та будь-де».

МУЛЬТИМЕДІЙНІСТЬ – використання різноманітних інформаційних потоків (текст, графіка, звук, анімація, відео тощо) з метою суттєвого підвищення рівня розуміння і запам'ятовування навчального матеріалу.

Н

НАВЧАЛЬНІ ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ – сукупність операційних дій педагога з учнем, в результаті якої суттєво покращується ставлення учнів до навчального процесу. До них належать особистісно-орієнтовані, інтеграційні, колективної дії, інформаційні, дистанційні, розвивальні, модульно-розвивальні технології тощо.

НАВЧАННЯ / НАВЧЕНІСТЬ – індивідуальне опанування або змінювання інформації, знань, розумінь, поглядів, цінностей, умінь, компетентностей чи вчинків через досвід, практику, вивчення або викладання за Міжнародною стандартною класифікацією освіти 2011, 2013 рр.

НАВЧАННЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ – процес навчання за будь-якими формами (формальне, неформальне, інформальне, випадкове / спонтанне, побічне), рівнями (підрівнями, циклами) та періодами (тривалістю) впродовж усього життя.

НАУКОВА (науково-технічна) ПРОДУКЦІЯ – науковий та / або науково-технічний (прикладний) результат, що призначений для реалізації.

НАУКОВЕ СТАЖУВАННЯ – стажування, на яке можуть направлятися наукові та науково-педагогічні працівники науковими установами (вищими навчальними закладами) до інших наукових установ та вищих навчальних закладів, у тому числі за кордон. Метою стажування є підвищення рівня теоретичної та практичної підготовки, проведення авторських досліджень з використанням сучасного обладнання і технологій, опанування новітніми унікальними методами, набуття досвіду провадження науково-дослідної діяльності, забезпечення інформаційного обміну та розширення наукових контактів. Строк стажування не може перевищувати двох років.

НАУКОВИЙ ПАРК – це юридична особа, що створюється з ініціативи вищого навчального закладу та / або наукової установи шляхом об'єднання внесків засновників для організації, координації, контролю процесу розроблення і виконання проектів наукового парку. Науковий парк створюється з метою розвитку

науково-технічної та інноваційної діяльності у вищому навчальному закладі та / або науковій установі, ефективного та раціонального використання наявного наукового потенціалу, матеріально-технічної бази для комерціалізації результатів наукових досліджень і їх впровадження на вітчизняному та закордонному ринках.

НАУКОВИЙ (науково-технічний) ПРОЕКТ – комплекс заходів, пов’язаних із забезпеченням виконання та безпосереднім проведенням наукових досліджень та/або науково-технічних розробок з метою досягнення конкретного наукового або науково-технічного (прикладного) результату.

НАУКОВИЙ РЕЗУЛЬТАТ – нове знання, одержане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень та зафіксоване на носіях наукової інформації. Науковий результат може бути у формі звіту, опублікованої статті, наукової доповіді, наукового повідомлення про науково-дослідну роботу, монографічного дослідження, наукового відкриття, проекту нормативно-правового акта, нормативного документа або науково-методичних документів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову тощо.

НАУКОВИЙ РІВЕНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ – рівень вищої освіти, що відповідає 9-му кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає

набуття компетентностей з розроблення і впровадження методології та методики дослідницької роботи, створення нових системоутворюючих знань та / або прогресивних технологій, розв'язання важливої наукової або прикладної проблеми, яка має загальнонаціональне або світове значення.

НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ (науково-технологічний) КОМПЛЕКС – це об'єднання установ, організацій, підприємств, що проводять єдину науково-технічну (науково-технологічну) політику, спільно використовують науково-дослідну, дослідно-конструкторську, технологічну, дослідно-експериментальну та науково-виробничу базу, забезпечують повне або часткове відтворення інноваційного процесу: від формування ідеї і проведення наукових досліджень до виготовлення дослідного зразка, випуску дослідної партії та реалізації на ринку продукції. Всі учасники комплексу зберігають статус юридичних осіб та фінансову самостійність.

НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ (прикладний) РЕЗУЛЬТАТ – одержані в процесі прикладних наукових досліджень, науково-технічних (експериментальних) розробок нові матеріали, продукти, процеси, пристрої, технології, системи; нові послуги або істотне вдосконалення тих, що вже виробляються (надаються); введені в дію нове конструктивне чи технологічне рішення, завершене випробування, розробка, яка впроваджена або може бути впроваджена у суспільну практику. На-

уково-технічний (прикладний) результат може бути у формі ескізного проекту, експериментального (дослідного) зразка або його діючої моделі, конструкторської або технологічної документації на науково-технічну продукцію, дослідного зразка, об'єкта права інтелектуальної власності, проекту нормативно-правового акта, нормативного документа або науково-методичних документів тощо.

НАУКОВО-ТЕХНІЧНІ (експериментальні) РОЗРОБКИ – науково-технічна діяльність, що базується на наукових знаннях, отриманих у результаті наукових досліджень чи практичного досвіду, та пов'язана з доведенням таких знань до стадії їх практичного використання. Результатом науково-технічних (експериментальних) розробок є нові матеріали, продукти, процеси, пристрої, технології, системи, об'єкти права інтелектуальної власності, надання нових послуг або істотне вдосконалення тих, що вже виробляються (надаються) чи введені в дію.

НАЦІОНАЛЬНА ДОКТРИНА РОЗВИТКУ ОСВІТИ – доктрина, що визначає систему концептуальних ідей та поглядів на стратегію і основні напрями розвитку освіти у першій чверті XXI століття. Одне з головних питань, яке вирішує Національна доктрина, – це всебічне використання інформаційних технологій в освіті. Пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують даліше удосконалення навчально-

виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві.

НАЦІОНАЛЬНА ІННОВАЦІЙНА СИСТЕМА

– це сукупність законодавчих, структурних і функціональних компонентів (інституцій), які задіяні у процесі створення та застосування наукових знань та технологій і визначають правові, економічні, організаційні та соціальні умови для забезпечення інноваційного процесу. Національна інноваційна система включає підсистеми:

1) державного регулювання, що складається із законодавчих, структурних і функціональних інституцій, які встановлюють та забезпечують дотримання норм, правил, вимог в інноваційній сфері та взаємодію всіх підсистем національної інноваційної системи;

2) освіти, що складається з вищих навчальних закладів, науково-методичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів управління освітою, а також навчальних закладів, які проводять підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів;

3) генерації знань, що складається з наукових установ та організацій незалежно від форми власності, які проводять наукові дослідження і розробки та створюють нові наукові знання і технології, державні наукові центри, академічні та галузеві інститути, наукові підрозділи вищих навчальних закладів, наукові та конструкторські підрозділи підприємств;

4) інноваційної інфраструктури, що складається з виробничо-технологічної, фінансової, інформаційно-аналітичної та експертно-консалтингової складової, а також з технополісів, технологічних, індустріальних та наукових парків, інноваційних центрів та центрів трансферу технологій, бізнес-інкубаторів та інноваційних структур інших типів; інформаційних мереж науково-технічної інформації, експертно-консалтингових та інжинірингових фірм, інституційних державних та приватних інвесторів;

5) виробництва, що складається з організацій та підприємств, які виробляють інноваційну продукцію і надають послуги та/або є споживачами технологічних інновацій.

НАЦІОНАЛЬНА РАДА УКРАЇНИ З ПИТАНЬ РОЗВИТКУ НАУКИ І ТЕХНОЛОГІЙ – постійно діючий консультативно-дорадчий орган, що утворюється при Кабінеті Міністрів України з метою забезпечення ефективної взаємодії представників наукової громадськості, органів виконавчої влади та реального сектору економіки у формуванні та реалізації єдиної державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності. Національна рада утворюється у складі Голови, двох заступників Голови, Секретаря, членів Наукового комітету та інших членів, які представляють центральні органи виконавчої влади на рівні не нижче заступників їх керівників, Національну академію наук України та національні галузеві академії наук на рівні не нижче віце-президентів, обласні (міські) державні адміністрації тих регіонів, на території яких зосереджено значний

науковий потенціал, на рівні не нижче заступників голів, великі наукоємні підприємства, визнані у світі вищі навчальні заклади. Національну раду очолює Голова, яким за посадою є Прем'єр-Міністр України.

НАЦІОНАЛЬНА РАМКА КВАЛІФІКАЦІЙ, НРК (*National Qualifications Framework, NQF*) – цілісний міжнародно зрозумілий опис національної шкали кваліфікацій (у вигляді кваліфікаційних рівнів) у термінах компетентностей, через який всі кваліфікації та інші навчальні досягнення, зокрема у вищій освіті, можуть бути виражені й співвіднесені між собою в узгоджений спосіб. В Україні Національна рамка кваліфікацій затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1241.

НАЦІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР – статус, який може бути надано науковій установі, університету, об'єднанню наукових установ чи / та університетів, які мають унікальне дослідно-експериментальне устаткування, науковців та фахівців найвищої кваліфікації, результати наукових досліджень яких мають загальнодержавне значення та міжнародне визнання. Для реалізації ними найбільш важливих та актуальних для держави напрямів розвитку науки і техніки та / або інноваційної діяльності може бути надано статус національного наукового центру. Статус національного наукового центру надається Указом Президента України за поданням Кабінету Міністрів України строком на 10 років з правом його продовження.

НЕІМІТАЦІЙНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ – активні (інтерактивні) методи навчання, що не передбачають створення моделі процесу або діяльності, а активізація досягається за рахунок добору проблемного змісту навчання, що забезпечує діалогічність взаємодії. До неімітаційних методів у науковій літературі відносять проблемну лекцію, семінар-дискусію з «мозковим штурмом», виїзне практичне заняття, курсову та дипломну роботу, стажування без виконання посадових обов'язків. Зазначені методи дають можливість не тільки надавати студенту певну інформацію, але й сприяти розвитку окремих професійних вмінь та навичок.

О

ОБ'ЄКТИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – це інноваційні програми і проекти; нові знання та інтелектуальні продукти; виробниче обладнання та процеси; інфраструктура виробництва і підприємництва; організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру і якість виробництва і / або соціальної сфери; сировинні ресурси, засоби їх видобування і переробки; товарна продукція; механізми формування споживчого ринку і збуту товарної продукції.

ОСВІТА – за концепцією Міжнародної стандартної класифікації освіти 2011, 2013 рр. (ЮНЕСКО, ООН) – процеси, якими суспільство цілеспрямовано

передає накопичені інформацію, знання, розуміння, погляди, цінності, уміння, компетентності та вчинки від покоління до покоління. Вони включають комунікацію з метою навчання / навченості. Комунікація передбачає передавання інформації, повідомлень, ідей, знань, принципів тощо.

ОСВІТА, ФАХОВЕ НАВЧАННЯ ТА МОЛОДЬ: принцип субсидіарності означає, що кожна країна ЄС несе цілковиту відповідальність за організацію своєї системи освіти, фахового навчання та зміст навчання. Згідно зі статтями 149 та 150 Договору про заснування Європейської Спільноти, роль Спільноти полягає в сприянні розвитку якісної освіти шляхом заохочення держав-членів до співпраці, і, за потреби, підтримці та доповненні їхньої діяльності. Пріоритетними цілями ЄС є розвиток загальноєвропейського виміру освіти, сприяння мобільності та налагодження зв'язків між університетами й школами Європи.

Тож відповідно до цих статей Союз не прагне розробляти спільну освітню політику. Однак він має в своєму розпорядженні низку специфічних засобів заохочення співпраці в цій галузі, а саме:

I. Програми дій спільноти, ухвалені за процедурою спільного ухвалювання рішень, зокрема «Сократ», «Леонардо да Вінчі» та «Молодь» (*Youth*);

II. Юридичні акти спільноти, що заохочують співпрацю держав-членів у сфері молодіжної та освітньої політик, зокрема: рекомендації, звернення, робочі документи, експериментальні проекти тощо;

III. Два агентства, що координують діяльність ЄС стосовно фахового навчання: Європейський центр розвитку фахової освіти та Європейська освітня фундація.

Для досягнення мети, визначеної на Лісабонській Європейській Раді в березні 2000 року, – стати найконкурентнішою та найдинамічнішою в світі економікою, заснованою на знаннях (див. *«Лісабонська стратегія»*), – Комісія запропонувала політичну співпрацю в напрямку навчання впродовж усього життя. Допомога активній частині населення в пристосуванні до постійних технологічних змін є основним засобом боротьби з безробіттям та побудови справжньої Європи знань.

ОСВІТНЄ ЛІДЕРСТВО – нова управлінська парадигма, яка є орієнтиром і механізмом для здійснення реформ у сфері освіти в умовах сучасних суспільних трансформацій. Освітнє лідерство слід розглядати у таких трьох взаємопов'язаних аспектах:

- лідерство в освіті (діяльність керівників, викладачів, студентів / учнів та, як результат, освітніх закладів-лідерів);

- лідерство для освіти (діяльність батьків, науковців, роботодавців та інших стейкхолдерів задля розвитку освіти);

- лідерство освіти (діяльність держави (державна політика) щодо забезпечення пріоритетного розвитку освітньої сфери).

ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС – інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що прова-

диться у вищому навчальному закладі / закладі вищої освіти (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвинутої особистості.

ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ – діяльність вищих навчальних закладів / закладів вищої освіти, що проводиться з метою забезпечення здобуття вищої, післядипломної освіти і задоволення інших освітніх потреб здобувачів вищої освіти та інших осіб.

ОСВІТНЯ ТЕХНОЛОГІЯ – це система засобів, форм і способів організації освітньої взаємодії, що забезпечують ефективне управління і реалізацію освітнього процесу на основі комплексу цілей і певним чином сконструйованих інформаційних моделей освоєваної реальності – вмісту освіти.

П

ПАРТНЕРИ НАУКОВОГО ПАРКУ - суб'єкти господарювання, що уклали з науковим парком договір про партнерство.

ПЕДАГОГІЧНА АКСІОЛОГІЯ (грец. *axios* – цінний і *logos* – слово, вчення) – розділ педагогіки, в

якому досліджуються значущі для педагогічної праці цінності навчання та виховання.

ПЕДАГОГІЧНА НЕОЛОГІЯ (грец. *neo* – новий і *logos* – слово, вчення) – галузь педагогічних знань, у якій систематизуються, узагальнюються і розвиваються наукові, експериментальні та дослідні дані про процес науково-педагогічної творчості, його особливості, основні результати.

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКСЕОЛОГІЯ (грец. *praktikos* – діяльний та *logos* – слово, вчення) – галузь педагогічних знань, яка досліджує ефективність механізмів застосування педагогічних інновацій, оптимальної інноваційної діяльності.

ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ – це строго обґрунтована система педагогічних засобів, форм і методів, їх етапність, націленість на вирішення конкретних навчально-виховних завдань; певний порядок, логічність і послідовність відповідно до поставленої мети, як певною мірою алгоритмізація спільної діяльності викладача та учнів у процесі навчання, узгодженість їхніх дій та відносин.

ПІДПРИЄМНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ – це вищий навчальний заклад, який систематично докладає зусиль із подолання обмежень у трьох сферах – генерації знань, викладанні і перетворенні знань у практику – шляхом ініціювання нових видів діяльності,

трансформації внутрішнього середовища і модифікації взаємодії із зовнішнім середовищем. Основними принципами підприємницького університету є:

1) здатність академічного керівництва визначати стратегічні цілі і досягати їх;

2) правовий контроль за академічними ресурсами, включаючи матеріальну власність, таку, як університетські будівлі, і інтелектуальну власність у вигляді результатів досліджень;

3) організаційна здатність до трансферу технологій через патентування, ліцензування і створення інкубаторів;

4) корпоративна підприємницька етика серед представників адміністрації, факультетів і студентів.

ПІДТРИМУЮЧЕ НАВЧАННЯ – навчання, спрямоване на відтворення окремої культури, соціального досвіду і соціально-культурної системи в цілому.

ПОСТДОКТОР – особа, яка здобула ступінь доктора філософії і проводить у визначений період дослідження самостійно або за координації провідного вченого в складі дослідницької групи, отримуючи наукову стипендію та перебуваючи на науковій посаді, з метою удосконалення професійних компетентностей, необхідних для подальшої кар'єри.

«ПОТРІЙНА СПРАЛЬ» (*Triple Helix*) – концепція, в основі якої лежить взаємодія між університетами, державою та підприємницьким сектором у рамках

сучасної інноваційної системи. Цю концепцію запропонували в 1990-х роках професор Стенфордського університету (США) Генрі Іцковіц та його колега Лойет Лейдесдорф з Амстердама. Підхід Іцковіца ґрунтується на тому, що в сучасному суспільстві ядром інноваційної діяльності виступає університет, що започатковує тісну співпрацю з бізнесом, виконуючи для нього дослідження і створюючи потік ноу-хау з метою постійного вдосконалення продуктів і послуг, що виробляються цим бізнесом. У такій моделі саме університет стає головним центром докладання державних зусиль і ресурсів для розвитку інновацій. Університети такого типу прийнято називати дослідницькими, або, як їх влучно називає Іцковіц, – «підприємницькими». Дослідницький університет зберігає всю академічну складову, але при цьому працює за принципом «трикутника знань» одночасно за трьома взаємопов'язаними напрямками: навчання, наукові дослідження, інноваційне впровадження технологій і виведення їх на ринки (технологічний трансфер).

ПРЕДМЕТНІ ОПОРНІ ТОЧКИ – орієнтири щодо стандартів академічних ступенів у різних галузях знань / предметних областях. Вони описують те, що надає освітній програмі цілісність та ідентичність, а також визначають, що очікується від випускника в термінах умінь, навичок, здатностей тощо, необхідних для розвитку компетентностей в цій галузі знань / предметній області. Розроблені та використовуються Агенцією забезпечення якості (QAA) Великобританії для допо-

моги у розробленні, аналізі та реалізації освітніх програм. Не можуть розглядатися як стандарти.

ПРЕМІЯ УРЯДУ ЗА РОЗРОБКУ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ – премія, заснована постановою Кабінету Міністрів України від 01.08.2012 № 701, яка присуджується за особливі досягнення в розробленні та впровадженні інноваційних технологій у виробництво і виведення на ринок вітчизняної інноваційної продукції в рамках реалізації інноваційних проектів. Щорічно п'ять таких премій присуджуються до Дня науки на конкурсних засадах.

ПРИДАТНІСТЬ (здатність) ДО ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ – наявність у випускників компетентностей (знань, умінь, інших особистісних характеристик), що необхідні для успішного працевлаштування.

ПРИЙОМ – це засіб впливу управляючої підсистеми на об'єкт управління (інновації, інноваційний процес, реалізація інновацій).

ПРИКЛАДНІ НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ – теоретичні та експериментальні наукові дослідження, спрямовані на одержання і використання нових знань для практичних цілей. Результатом прикладних наукових досліджень є нові знання, призначені для створення нових або вдосконалення існуючих матеріалів, продуктів, пристроїв, методів, систем, технологій, конкретні

пропозиції щодо розв'язання нагальних науково-технічних та суспільних завдань.

ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ – до них належить: орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки України; визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку; формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності; створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу; забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності; ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності, підтримка підприємництва у науково-виробничій сфері; здійснення заходів на підтримку міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на зовнішній ринок; фінансова підтримка, здійснення сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності; сприяння розвитку інноваційної інфраструктури; інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності; підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності.

ПРІОРИТЕТНИЙ ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОЕКТ – інноваційний проект, що реалізується в рамках пріоритетних напрямів інноваційної діяльності.

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВОГО ПАРКУ – економічно і соціально зумовлені наукові, науково-технічні та інноваційні напрями діяльності, що відповідають меті створення наукового парку, галузевому профілю та/або спеціалізації вищого навчального закладу та/або наукової установи (які є базовими елементами наукового парку), враховують потреби регіону (території), в якому створено науковий парк, та узгоджуються з напрямками діяльності, визначеними законами України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» та іншими законодавчими актами України в науковій, науково-технічній та інноваційній сферах.

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – науково і економічно обґрунтовані та визначені відповідно до Закону «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» напрями провадження інноваційної діяльності, що спрямовані на забезпечення економічної безпеки держави, створення високотехнологічної конкурентоспроможної екологічно чистої продукції, надання високоякісних послуг та збільшення експортного потенціалу держави з ефективним використанням вітчизняних та світових науково-технічних досягнень. Пріоритетні напрями інноваційної діяльності поділяються на стратегічні та середньострокові.

ПРОГРАМА ІМЕНІ ЖАНА МОНЕ – одна з освітніх програм Європейського Союзу, мета якої по-

лягає в підвищенні рівня знань та поінформованості суспільства в ЄС та поза його межами з питань європейської інтеграції, через стимулювання викладання, дослідницької діяльності з європейської інтеграції, зокрема стосунків ЄС з іншими країнами, та міжлюдського і міжкультурного діалогу. Починаючи з 2007 року програму Жана Моне інтегровано в більш загальну Програму навчання впродовж життя (*Lifelong Learning Programme*) нарівні з такими освітніми програмами як, наприклад, Еразмус Мундус.

ПРОЕКТ НАУКОВОГО ПАРКУ – пакет документів, що визначає процедуру і комплекс необхідних заходів щодо розроблення, створення та реалізації інноваційного продукту чи інноваційної продукції і містить дані про матеріально-технічні, фінансові, кадрові ресурси, необхідні для виконання науковим парком та його партнерами проекту наукового парку згідно з вимогами Закону України «Про наукові парки».

ПРОЕКТНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ (метод проєктів) – така організація навчання, за якою ті, що навчаються, набувають умінь і навичок у процесі планування та виконання практичних завдань – проєктів.

ПРОЕКТ ТЮНІНГ (*TUNING Project*) – проєкт Європейської Комісії «Налаштування освітніх структур в Європі», що реалізується з 2000 р. європейськими університетами при взаємодії із сферою праці та спрямований на формування загальної методології порів-

нюваності та сумісності рівнів і змісту освітніх програм у різних предметних галузях вищої освіти. Проект охоплює переважну більшість країн, що підписали Болонську декларацію, включаючи Україну. Проект Тюнінг виходить з того, що академічні ступені (кваліфікації) у міжнародному плані можуть бути порівняними і сумісними, якщо порівнюване те, що здатні (компетентні) виконати їх власники, та якщо порівнювані відповідні профілі програм. При цьому не ставиться за мету розроблення уніфікованих загальноєвропейських освітніх програм із детермінованим переліком навчальних дисциплін і з визначеним змістом. За проектом визначено ключові загальні та предметно-специфічні (фахові) компетентності для окремих освітніх галузей. У рамках проекту також розроблені дескриптори циклу / рівня для значної кількості предметних областей.

ПРОФЕСІЙНЕ ВИЗНАННЯ – стосується права власника кваліфікації на практичну діяльність і відповідний професійний статус. У межах Європейського Союзу визнання в професійних цілях визначається як правовий акт, за яким компетентний орган у приймаючій країні визнає, що кваліфікація, отримана за кордоном, прийнятна для здійснення на її території законодавчо регульованої професійної діяльності.

ПРОФІЛЬ НАВЧАННЯ – сукупність основних типових характеристик освітньої програми, що відображують специфіку спрямування вищої освіти. Серед таких характеристик – орієнтація освітніх про-

грам, що визначає їх тип (загальний, академічний та професійний, прикладний). Орієнтуючі типи характерні для всіх рівнів і циклів вищої освіти – короткого, бакалаврського, магістерського, докторського, крім доктора наук.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ – новостворені (застосовані) чи вдосконалені технології (чи проекти), які істотно змінюють обсяги, структуру та якість педагогічного процесу. До них належать технології розвивального навчання, особистісно-орієнтованого навчання, колективного навчання, модульно-розвивального навчання, життєтворчого навчання, особистісно-орієнтованого навчання, психологічного управління, адаптивного управління, інтеграційної природничої освіти тощо.

Р

РАМКА КВАЛІФІКАЦІЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ ВИЩОЇ ОСВІТИ (*Framework for Qualifications of the European Higher Education Area, FQ ENEA*) – всеохоплююча рамка (шкала) кваліфікацій, яка розроблена для вищих навчальних закладів / закладів вищої освіти Європи, прийнята на Бергенській конференції (2005 р.), описує три послідовні цикли вищої освіти: перший, включаючи короткий (бакалаврський), другий (магістерський) і третій (докторський). Для опису кваліфікаційних рівнів рамки використовуються

Дублінські дескриптори, що складаються з п'яти видів компетентностей (результатів навчання): знання і розуміння; застосування знань і розуміння; формування суджень; комунікація; здатність до подальшого навчання, розвитку, а також кредитний вимір для першого і другого циклів.

РАМКОВІ ПРОГРАМИ З НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ТЕХНОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ – програми фінансування, які створює Європейський Союз з метою підтримки і заохочення досліджень в Європейському науковому просторі (англ. *European Research Area* – ERA). Конкретні цілі та дії програм є різними в різні фінансові періоди.

РАНЖУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ – процес і механізм порівняння показників діяльності вищих навчальних закладів / закладів вищої освіти (та / або освітніх програм) за певними критеріями та визначення відповідних рейтингів. Серед авторитетних світових рейтингів – «Шанхайський» (Академічний рейтинг університетів світу – *ARWU*), який ранжує 500 університетів та еквівалентних закладів, і «Таймс» (*Times*), визначає 400 найкращих університетів та їм еквівалентних закладів світового класу.

РЕЗУЛЬТАТИ – очікувані чи досягнуті результати освітньої / навчальної програми, іншої інституційної діяльності, що підтверджуються певним

переліком індикаторів. Реальні досягнуті результати відмінні від цілей, які являють собою очікувані (заплановані, бажані) результати.

РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ – сукупність знань, умінь, навичок, інших компетентностей, набутих особою у процесі навчання за певною освітньо-професійною, освітньо-науковою програмою, які можна ідентифікувати, кількісно оцінити та виміряти. Результати навчання в сукупності із критеріями їх оцінювання визначають мінімальні вимоги до присвоєння кредитів, у той час як виставлення оцінок ґрунтується на співставленні реальних навчальних досягнень студента із мінімальними вимогами. Реальні результати навчання відрізняються від навчальних цілей (очікуваних результатів) тим, що стосуються навчальних досягнень студента, тоді як цілі навчання є намірами викладача (запланованими результатами). Термін «результати навчання» є одним з основних термінів Болонського процесу і важливий для розуміння та порівняння розмаїття академічних ступенів (кваліфікацій) в Європі, зміни освітньої парадигми з процесної на результатну. Останнє означає перехід від підходу в побудові освітніх програм і викладанні, орієнтованого на викладача, до студентоцентрованого підходу.

РЕФЛЕКСІЯ – осмислення особистістю власної пошуково-творчої діяльності, креативно-перетворювальної діяльності і співтворчості.

РОЗУМІННЯ – теоретичний (концептуальний) рівень опанування знань / навчальної інформації, що дає змогу не лише фактично знати, що, де і коли відбувається та відтворювати / перелічувати відомі факти, а й інтерпретувати інформацію та пояснювати, чому і як відбувається / здійснюється те чи інше явище.

С

САЙТ (застаріле **веб-сайт**) – сукупність веб-сторінок, доступних у мережі (Інтернеті), які об'єднані як за змістом, так і навігаційно.

СЕРЕДНЬОСТРОКОВІ ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ – пріоритетні напрями інноваційної діяльності, що визначаються на період до 5 років і спрямовані на виконання стратегічних пріоритетних напрямів. Середньострокові пріоритетні напрями можуть бути загальнодержавного, галузевого та регіонального рівнів.

СЕРЕДНЬОСТРОКОВІ ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ГАЛУЗЕВОГО РІВНЯ – напрями інноваційної діяльності, які формуються відповідними центральними органами виконавчої влади на основі стратегічних пріоритетних напрямів і середньострокових пріоритетних напрямів загальнодержавного рівня з урахуванням прогнозу розвитку галузей економіки і спрямовані на вирішення питань забезпечення інноваційного розвитку окремих галузей економіки.

СЕРЕДНЬОСТРОКОВІ ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОГО РІВНЯ – напрями інноваційної діяльності, які формуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері інновацій, за пропозиціями центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності, із залученням Національної академії наук України та національних галузевих академій наук України, вищих навчальних закладів і науково-дослідних інститутів за результатами прогнозно-аналітичних досліджень у сфері науки і техніки та інноваційної діяльності, прогнозів економічного та соціального розвитку України і спрямовані на забезпечення інноваційного розвитку міжгалузевого та міжрегіонального характеру.

СЕРЕДНЬОСТРОКОВІ ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОГО ТА ГАЛУЗЕВОГО РІВНІВ – напрями інноваційної діяльності, які затверджуються Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері інновацій, протягом трьох місяців з дня визначення законом стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності. Середньострокові пріоритетні напрями загальнодержавного і галузевого рівнів реалізуються шляхом формування та виконання державних цільових програм, державного замовлення та окремих інноваційних проектів.

СЕРЕДНЬОСТРОКОВІ ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РЕГІОНАЛЬНОГО РІВНЯ – напрями інноваційної діяльності, які спрямовані на вирішення питань забезпечення інноваційного розвитку окремих регіонів. Середньострокові пріоритетні напрями регіонального рівня затверджуються місцевими радами за місцевих державних адміністрацій на основі стратегічних пріоритетних напрямів, середньострокових пріоритетних напрямів загальнодержавного рівня з урахуванням прогнозу економічного і соціального розвитку відповідного регіону. Середньострокові пріоритетні напрями регіонального рівня реалізуються шляхом формування та виконання регіональних, місцевих інноваційних програм та окремих інноваційних проєктів.

СИНЕРГІЗМ чи «**СИНЕРГЕТИЧНИЙ ЕФЕКТ**» (грец. *συνεργία* – співпраця, взаємодія, допомога, співучасть) – ефект спільної дії для досягнення спільної мети, який заснований на принципі, що ціле являє собою щось більше, ніж сума його частин. Синергізм означає перевищення сукупним результатом суми складаючих його факторів. Так, доходи від спільного використання ресурсів перевищують суму доходів від використання тих же ресурсів окремо. Синергізм в діяльності окремих стратегічних одиниць передбачає пошук ресурсів і можливостей, що доповнюють і зміцнюють їх зусилля з метою добитися більших результатів порівняно з тим, коли вони діють автономно.

СИСТЕМНІ ІННОВАЦІЇ – інновації, виведені з проблемного поля з чітко визначеними цілями і завданнями. Вони будуються на основі врахування інтересів тих, хто навчається, і педагогів та носять характер прийнятності з традиціями. Вони ретельно готуються, експортуються і забезпечуються необхідними засобами (кадровими, матеріальними, науково-методичними).

«СОКРАТ» (*Socrates*) – освітня програма ЄС, запроваджена з метою розвивати європейський вимір і поліпшувати якість освіти, заохочуючи співпрацю держав – учасниць.

«Сократ» поділяється на вісім напрямів діяльності:

- "Коменський" (*Comenius*) – шкільна освіта;
- "Еразмус" (*Erasmus*) – вища освіта;
- "Грюнтвіг" (*Grundtvig*) – навчання дорослих та інші освітні можливості;
- "Лінгва" (*Lingua*) – вивчення європейських мов;
- "Мінерва" (*Minerva*) – інформаційні та комунікаційні технології в освіті;
- Аналіз освітніх систем і політик та їх оновлення, зокрема: розвиток мереж взаємного визнання кваліфікацій (*network of National Academic Recognition Information Centres, NARICs*); поширення інформації в освітній галузі (*Eurodice*) та обмін досвідом управлінців у галузі освіти (*Arion*);
- спільні акції з іншими європейськими програмами;
- супутні заходи.

СПН-ОФФ КОМПАНІЯ – один з основних механізмів трансферу технологій серед ліцензування та продажу об'єктів інтелектуальної власності, ускладнюється специфічним набором правил, застосовуваних на об'єкти інтелектуальної власності державних університетів та внутрішнього регулювання засновницького університету.

СТАТУТ НАУКОВОГО ПАРКУ – статут, в якому зазначаються найменування юридичної особи, мета, завдання та функції наукового парку згідно з вимогами Закону України «Про наукові парки», відомості про склад засновників, розмір і порядок створення статутного та інших фондів, порядок розподілу прибутку і збитків, органи управління науковим парком, їх компетенція, порядок прийняття ними рішень, порядок вступу до наукового парку та виходу з нього, порядок ліквідації та інші відомості, що відповідають законодавству України та Закону «Про наукові парки».

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ – пріоритетні напрями інноваційної діяльності, що затверджуються Верховною Радою України на період до 10 років. Стратегічними пріоритетними напрямками на 2011-2021 роки є:

- 1) освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії;
- 2) освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки;

3) освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій;

4) технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу;

5) впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики;

6) широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища;

7) розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки.

СТРАТЕГІЯ У ВИЩІЙ ОСВІТІ – визначення довгострокових цілей розвитку вищої освіти та обставин, з урахуванням яких плануються, ресурсно забезпечуються і реалізуються відповідні заходи. У рамках Болонського процесу у 2007 р. прийнята стратегія «Європейський простір вищої освіти в глобальному оточенні», у якій поміж пріоритетів на майбутнє є цілісне функціонування цього простору.

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ – поетапна організація системи навчання, що забезпечує логічну послідовність постановки і розв'язання дидактичних задач на основі відбору їх змісту, форм, методів і засобів навчання на кожному етапі з урахуванням поетапної діагностики результатів.

СТУДЕНТРОЦЕНТРОВАНИЙ ПІДХІД – передбачає розроблення освітніх програм, які зосереджуються на результатах навчання, враховують особливості пріоритетів особи, що навчається, ґрунтуються на реалістичності запланованого навчального навантаження, яке узгоджується з тривалістю освітньої програми. При цьому студенту надаються більші можливості щодо вибору змісту, темпу, способу та місця навчання.

СУБ'ЄКТИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – фізичні і/або юридичні особи України, фізичні і / або юридичні особи іноземних держав, особи без громадянства, об'єднання цих осіб, які провадять в Україні інноваційну діяльність і / або залучають майнові та інтелектуальні цінності, вкладають власні чи запозичені кошти в реалізацію в Україні інноваційних проєктів.

Т

ТЕХНОЛОГІЧНІ ІКУБАТОРИ, ТЕХНОЛОГІЧНІ ЦЕНТРИ ТА ЦЕНТРИ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ – проєкти, орієнтовані на створення систем консалтингу, збір інформації та підтримку технологічного підприємництва, що з'явилися у 1960–1970-х роках.

ТЕХНОЛОГІЯ (від. грец. *τεχνή* – майстерність, техніка; *λογος* – (тут) передавати) – у широкому розу-

мінні – наука про способи (набір і послідовність операцій, їх режими) розв’язання задач людства за допомогою технічних засобів (знарядь праці); у вузькому розумінні – комплекс організаційних заходів, операцій і прийомів, спрямованих на виготовлення, обслуговування, ремонт або експлуатацію виробу з номінальною якістю й оптимальними витратами, й обумовлених сучасним рівнем розвитку науки, техніки і суспільства в цілому.

ТЕХНОПАРК – науково-виробничий територіальний комплекс, до якого входять дослідні інститути, лабораторії, експериментальні заводи з передовою технологією, створювані на заздалегідь підготовлених територіях навколо великих університетів з розвиненою інфраструктурою, до якої належать: лабораторні корпуси, виробничі приміщення багатоцільового призначення, інформаційно-обчислювальні центри колективного користування, системи транспортних та інших комунікацій, магазини, житлово-побутові приміщення, сервісні та виставкові комплекси.

ТРАНСФЕР ТЕХНОЛОГІЙ – процес передачі нової ідеї, технології або розробки у використанні; передача технології, що оформляється шляхом укладення двостороннього або багатостороннього договору між фізичними та/або юридичними особами, яким установлюються, змінюються або припиняються майнові права і обов’язки щодо технології та / або її складових.

ТРЕНІНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ – система діяльності для відпрацювання певних алгоритмів розв’язання типових практичних завдань, за допомогою комп’ютера (психологічні тренінги інтелектуального розвитку, спілкування, розв’язання управлінських завдань).

«ТРИКУТНИК ЗНАНЬ» (*knowledge triangle*) – три вершини - освіта, дослідження та інновації, на які спрямована стратегія розвитку об’єднаної Європи, що передбачає рішучу підтримку з боку держави та суспільства, а також відповідні рівні стимулювання людської активності у сферах традиційного виробництва знань та конкурентоспроможної продукції.

У

УМІННЯ – здатність застосовувати знання та розуміння для виконання завдань і розв’язання задач і проблем. Уміння поділяються на когнітивні (інтелектуально-творчі) і практичні, на основі майстерності з використанням методів, матеріалів, інструкцій та інструментів.

УНІВЕРСИТЕТ – основний тип вищого навчального закладу / закладу вищої освіти, що найбільш повно виражає й реалізує місію, візію, цілі, завдання та функції вищої освіти. Як провідні інтелектуальні осередки суспільства університети на засадах авто-

номії, академічної свободи здійснюють освітню, дослідницьку, інноваційну діяльність, є головними чинниками суспільного прогресу. В Україні університет – багатогалузевий (класичний, технічний) або галузевий (профільний) вищий навчальний заклад, що провадить інноваційну освітню діяльність за різними ступенями вищої освіти (у тому числі доктора філософії), проводить фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань і провадить культурно-просвітницьку діяльність. Для визначення університетів світового класу проводяться їх різноманітні ранжування.

УПРАВЛІНСЬКІ ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ – сучасні економічні, психологічні, діагностичні, інформаційні технології, що створюють умови для оперативного й ефективного прийняття керівником управлінського рішення.

Ф

ФАХОВІ (предметно-специфічні) КОМПЕТЕНТНОСТІ – компетентності, які безпосередньо визначають специфіку (галузі знань / предметної області / спеціальності) освітньої програми та кваліфікацію випускника, забезпечують індивідуальність кожній освіт-

ній програмі. В Європейському просторі вищої освіти за проектом Тьюнінг розробляються описи та переліки компетентностей, результатів навчання для галузей знань і спеціальностей.

ФІНАНСУВАННЯ ОКРЕМИХ НАУКОВИХ І НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ПРОГРАМ, ПРОЕКТІВ ТА НАДАННЯ ГРАНТІВ – фінансування, що здійснюється на договірних засадах, передбачає проведення конкурсного відбору за результатами наукової і науково-технічної експертизи або процедури закупівлі відповідно до законодавства, для: науково-технічних програм і окремих розробок, спрямованих на реалізацію пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки; забезпечення проведення прикладних наукових досліджень і науково-технічних розробок, які виконуються за державним замовленням та у рамках державних цільових наукових та науково-технічних програм; проектів, що виконуються в межах міжнародного науково-технічного співробітництва; розроблення наукових засад державної політики у відповідних сферах, проведення наукової експертизи проектів нормативно-правових актів, державних програм; розвитку матеріально-технічної бази наукової і науково-технічної діяльності.

ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ – навчальні заняття, самостійна робота, практична підготовка та контрольні заходи, а основними видами навчальних занять у вищих навчальних закладах

вважають лекції, лабораторне, практичне, семінарське, індивідуальне заняття та консультацію.

ФОРУМ – це популярний вид спілкування в Інтернеті. На форумі створюється тема для спілкування, і всі, кого цікавить ця інформація, можуть зручно і швидко переглянути її.

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ – теоретичні та експериментальні наукові дослідження, спрямовані на одержання нових знань про закономірності розвитку природи, суспільства, людини, їх взаємозв'язок. Результатом фундаментальних наукових досліджень є гіпотези, теорії, нові методи пізнання, відкриття законів природи, невідомих раніше явищ і властивостей матерії, виявлення закономірностей розвитку суспільства тощо, які не орієнтовані на безпосереднє практичне використання у сфері економіки.

Ц

ЦЕНТРИ КОЛЕКТИВНОГО КОРИСТУВАННЯ НАУКОВИМ ОБЛАДНАННЯМ – центри, що утворюються у формі структурного підрозділу наукової установи, вищого навчального закладу незалежно від відомчого підпорядкування та форми власності з метою надання доступу до унікального обладнання для проведення наукових досліджень та науково-технічних

(експериментальних) розробок вітчизняними та іноземними вченими. Положення про Центр та регламент доступу до наукового обладнання та користування ним затверджуються засновником Центру.

ЦЕНТРИ РОЗВИТКУ – нова форма організації інноваційного процесу, що припускає створення господарсько-самостійних підрозділів, не пов'язаних з основною сферою діяльності. Для центрів встановлюються певні показники діяльності, які на першому етапі впровадження інновацій стимулюють розширення обсягів реалізації і сприяють завоюванню ринкових позицій.

«ЦИФРОВИЙ ПОРЯДОК ДЕННИЙ ДЛЯ ЄВРОПИ» (*A digital agenda for Europe*) – ініціатива ЄС, спрямована на прискорення розгортання високошвидкісного Інтернету та отримання домогосподарствами і фірмами вигод від єдиного ринку цифрових технологій, ключовими механізмами на комунітарному рівні якої є: поліпшення правового регулятивного середовища; структурні фонди ЄС; створення єдиного ринку для онлайн-контенту та послуг; реформування дослідницьких та інноваційних фондів і посилення підтримки розвитку в цій галузі.

ЦІННОСТІ – об'єктивно-суб'єктивна інформація, що виражає значення об'єктів для суб'єктів, суб'єктивні пріоритети в царині об'єктів. Цінності як ставлення суб'єктів до об'єктів формуються в освіті, навчанні.

Ч

ЧАТ – засіб обміну повідомленнями по комп'ютерній мережі в режимі реального часу. Є декілька різновидів чатів: текстовий, голосовий, аудіо-, відеочат. Завдяки чатам викладачі мають змогу проводити онлайн-консультації, онлайн-конференції, відео-конференції тощо. Також можна використовувати Skype та Viber – програмні засоби для інтернет-телефонії, які є безкоштовними для користувачів. Вони дуже зручні для проведення відеоконсультацій або відеоконференцій.

Я

ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ – рівень здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти. Якість вищої освіти є ключовим поняттям Болонського процесу. З метою її забезпечення розроблено Рамку кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (2005 р.), Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (2005 р.), утворено Європейську асоціацію забезпечення якості вищої освіти (2004 р.) та Європейський реєстр забезпечення якості вищої освіти.

ЯКІСТЬ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – рівень організації освітнього процесу у вищому навчальному закладі / закладі вищої освіти, що відповідає стандартам вищої освіти, забезпечує здобуття особами якісної вищої освіти та сприяє створенню нових знань.

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК

А

- Автономія вищого навчального закладу / закладу вищої освіти 5
- Авторитет викладача 5
- Адаптація 6
- Адаптивна освіта 6
- Адаптивна функція освіти 7
- Адекватність системи освіти 7
- Академічна мобільність 8
- Академічна свобода 8
- Акредитація вищого навчального закладу 9
- Активізація навчальної діяльності 9
- Активні методи навчання 10
- Активність особистості 10
- Активність пізнавальна 12
- Актуалізація знань 12
- Альтернативна освіта 13
- Аналіз конкретних ситуацій 14
- Антрепренер 14
- Асоціація 15
- Атестація 15
- Атестація освітньої установи 15

Б

- Базова підготовка 16
- Бізнес-інкубатор 16

Бізнес-освіта 17
Бізнес-тренінг 18
Бізнес-центр 19
Бізнес-школа 20
Блог 21
Болонська декларація 21
Болонський процес 22
Брейн-тестер 22
Бюрократизм в освіті 23

В

Варіативність освіти 24
Венчурний фонд 25
Викладач 25
Виконавчий орган управління наукового парку 26
Випадкові інновації 26
Випереджальна освіта 26
Вища освіта 27
Вища освіта, заснована на дослідженнях 27
Вищий навчальний заклад 28
Відкрита освіта 28
Віківерситет 29
Впровадження передового педагогічного досвіду 30
Врядування у вищій освіті 31

Г

Галузь освіти 32
Глобалізація 32

Глобальна освіта 33
Глобальна компетентність 34
Гнучкість освіти 35
Горизонт 2020 36
Грант 36
Грантове фінансування наукової і науково-технічної діяльності за рахунок коштів державного бюджету 37
Громадська рада керівників технопарків 37
Група Є4 38
Гуманізація освіти 38
Гуманоцентризм педагогічний 38

Д

Демократизація освіти 39
Державна ключова лабораторія 40
Державне регулювання інноваційної діяльності 40
Державні інноваційні фінансово-кредитні установи 41
Дескриптори кваліфікацій 41
Джерела фінансування інноваційної діяльності 41
Джерела фінансування наукового парку 42
Дивергентні здібності особистості 42
Диверсифікація освіти 42
Дисемінація інноваційного досвіду діяльності 44
Дисперизація освіти 45
Діалогові технології 45
Договір про партнерство з науковим парком 45
Додатковий факультет 45

Дослідне виробництво 46
Дослідницький метод навчання 46
Дослідницький університет 47
Дублінські дескриптори 47

Е

EUREKA 48
Евристичний потенціал 49
Едукологія 50
Еквівалентна програма 52
Економіка знань 52
Економічна компетентність 53
Експеримент в освіті 53
Експерт-дорадник 54
Елективність навчання 55
Електронний підручник 55
Електронна пошта 56
Електронне навчання (е-навчання) 56
Електронний журнал 57
Електронний репозитарій 57
Еразмус+ 57
Ефективність навчання 58
Ефективність освіти 59

Є

«Європа 2020» 59
Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти 59

Європейська асоціація закладів вищої освіти 60
Європейська асоціація університетів 60
Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система 60
Європейська мережа дистанційного та електронного навчання 61
Європейська мережа національних інформаційних центрів з академічного визнання і мобільності 62
Європейська рамка кваліфікацій для навчання упродовж життя 62
Європейський дослідницький простір 63
Європейський простір вищої освіти 63
Європейський реєстр забезпечення якості вищої освіти 64
Європейський союз студентів 64
Євростарс 64

3

Загальні збори засновників наукового парку 65
Загальні компетентності 65
Закон незворотної дестабілізації інноваційно-освітнього середовища 65
Закон стереотипізації освітніх інновацій 66
Закон фінальної реалізації інноваційного процесу 66
Закон циклового перетворення, або закон зворотності освітніх інновацій 66
Засновники наукового парку 66
Засновницький договір 67

Засоби навчання 67
Зміст технології навчання 68
Знання 68
Зростання професійне 68

I

Ігрові імітаційні методи навчання 69
Ігрові технології 69
Ідентифікаційний комітет з питань науки 69
Імідж науково-педагогічного працівника 70
Імітаційні методи навчання 71
Інклюзивна освіта 71
Інкубатор 71
Інновативність 72
Інноватика 72
Інновації 72
Інноваційна діяльність 73
Інноваційна інфраструктура 73
Інноваційна компетентність педагога 74
Інноваційна культура особистості 74
Інноваційна освіта 74
Інноваційна особистість 75
Інноваційна педагогіка 75
Інноваційна педагогічна діяльність 76
Інноваційна педагогічна технологія 76
Інноваційна продукція 76
Інноваційна система вищого навчального закладу 77
Інноваційне навчання 77

Інноваційне підприємництво 77
Інноваційне підприємство (інноваційний центр, технопарк, технополіс, інноваційний бізнес-інкубатор тощо) 78
Інноваційне середовище 78
Інноваційний продукт 78
Інноваційний проект 79
Інноваційний процес 79
«Інноваційний Союз» 79
Інноваційні технології навчання 80
Інноваційні методи навчання 80
Інноваційні процеси в системі освіти 81
Інноваційні уміння 83
Інноваційні форми навчання 83
Інноваційні освітні технології у ВНЗ 84
«Інноваційні полюси» 84
Інновація освіти 84
Інститут інноваційних технологій і змісту освіти 85
Інтегральна компетентність 85
Інтерактивні технології навчання 85
Інтеграційні технології 86
Інтегральна компетентність 86
Інтегровані (комплексні) методи навчання 87
Інтерактивне навчання 87
Інтерактивність 87
Інтернаціоналізація 87
Інтрапренер 88
Інформальна освіта 88

Інформальне навчання 88
Інформаційне суспільство 89
Інформаційний пакет 89
Інформаційні воротарі 89
Інформаційні технології 90
Інформаційно-комунікаційна компетентність особистості 90

К

Капіталізація знань 90
Кейс–стаді 90
Класифікація галузей освіти та підготовки 91
Кластери 91
Когнітивний стиль 92
Комерціалізація 93
Комітет з питань Європейського дослідницького простору та інновацій 94
Компетентнісний підхід 95
Компетентність / компетентності 95
Компетенція / компетенції 95
Комунальні спеціалізовані небанківські інноваційні фінансово-кредитні установи 95
Комунікація 96
Консорціум 96
Концерн 96
Корисні інновації 97
Корпорація 97

Л

- Лабораторна (дослідна) система навчання 97
- Лісабонська конвенція з визнання 97
- Лісабонська стратегія 98

М

- Методи і прийоми інноваційного управління 98
- Методи (прийоми, способи) викладання 99
- Мережа національних інформаційних центрів академічного визнання 99
- Мережеві проекти 99
- Міжнародна стандартна класифікація освіти 99
- Міжнародна стандартна класифікація професій 100
- Мобільність 100
- «Молодь у русі» 101
- Мудл 102
- Мультимедійність 102

Н

- Навчальні інноваційні технології 102
- Навчання / навченість 102
- Навчання впродовж життя 103
- Наукова (науково-технічна) продукція 103
- Наукове стажування 103
- Науковий парк 103
- Науковий (науково-технічний) проект 104
- Науковий результат 104
- Науковий рівень вищої освіти 104

Науково-технічний (науково-технологічний) комплекс 105
Науково-технічний (прикладний) результат 105
Науково-технічні (експериментальні) розробки 106
Національна доктрина розвитку освіти 106
Національна інноваційна система 107
Національна рада України з питань розвитку науки і технологій 108
Національна рамка кваліфікацій 109
Національний науковий центр 109
Неімітаційні методи навчання 110

О

Об'єкти інноваційної діяльності 110
Освіта 110
Освіта, фахове навчання та молодь 111
Освітнє лідерство 112
Освітній процес 112
Освітня діяльність 113
Освітня технологія 113

П

Партнери наукового парку 113
Педагогічна аксіологія 113
Педагогічна неологія 114
Педагогічна праксеологія 114
Педагогічна технологія 114

Підприємницький університет 114
Підтримуюче навчання 115
Постдоктор 115
«Потрійна спіраль» 115
Предметні опорні точки 116
Премія Уряду за розробку та впровадження інноваційних технологій 117
Придатність (здатність) до працевлаштування 117
Прийом 117
Прикладні наукові дослідження 117
Принципи державної інноваційної політики 118
Пріоритетний інноваційний проект 118
Пріоритетні напрями діяльності наукового парку 119
Пріоритетні напрями інноваційної діяльності 119
Програма імені Жана Моне 119
Проект наукового парку 120
Проектні методи навчання 120
Проект Тюнінг 120
Професійне визнання 121
Профіль навчання 121
Психолого-педагогічні інновації 122

Р

Рамка кваліфікацій Європейського простору вищої освіти 122
Рамкові програми з наукових досліджень та технологічного розвитку 123

Ранжування закладів вищої освіти 123
Результати 123
Результати навчання 124
Рефлексія 124
Розуміння 125

С

Сайт 125
Середньострокові пріоритетні напрями 125
Середньострокові пріоритетні напрями галузевого рівня 125
Середньострокові пріоритетні напрями загальнодержавного рівня 126
Середньострокові пріоритетні напрями загальнодержавного і галузевого рівнів 126
Середньострокові пріоритетні напрями регіонального рівня 127
Синергізм чи «синергетичний ефект» 127
Системні інновації 128
«Сократ» програма 128
Спін-офф компанія 129
Статут наукового парку 129
Стратегічні пріоритетні напрями 129
Стратегія у вищій освіті 130
Структурно-логічні технології 130
Студентоцентрикований підхід 131
Суб'єкти інноваційної діяльності 131

Т

Технологічні інкубатори, технологічні центри та центри трансферу технологій 131

Технологія 131

Технопарк 132

Трансфер технологій 132

Тренінгові технології 133

«Трикутник знань» 133

У

Уміння 133

Університет 133

Управлінські інноваційні технології 134

Ф

Фахові (предметно-специфічні) компетентності 134

Фінансування окремих наукових і науково-технічних програм, проектів та надання грантів 135

Форми організації навчального процесу 135

Форум 136

Фундаментальні наукові дослідження 136

Ц

Центри колективного користування науковим обладнанням 136

Центри розвитку 137

«Цифровий порядок денний для Європи» 137

Цінності 137

Ч

Чат 138

Я

Якість вищої освіти 138

Якість освітньої діяльності 139

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

Арутюнова Д.В. Стратегический менеджмент: учебное пособие. – Таганрог: Изд-во ТТИ ЮФУ, 2010. – 122 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.aup.ru/books/m205/3_6.htm

Бахтіна Г.П. Деякі шляхи реалізації стратегії “трикутника знань” в НТУУ “КПІ” [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://kpi.ua/638>

Бутурлакiна Т.О. Реалізація «трикутника знань» як стратегія розвитку європейської освіти / Т.О. Бутурлакiна // Міжнародний науковий вісник. – Ужгород-Будапешт, 2014. – Випуск 8 (27). – С. 109 – 118.

Вакуленко В. М. Види інновацій в освіті та їх класифікація / В. М. Вакуленко // Вісник національної академії Державної прикордонної служби України. – 2010. – № 4. – С. 36–48.

Вашук Ф.Г. Перехід до інноваційних технологій у вищій освіті – вимога часу / Вашук Ф.Г. // Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: монографія / За заг.ред. Ф.Г.Вашука. – Ужгород: ЗакДУ, 2011. – 560с. – (Серія «Євроінтеграція: український вимір»; Вип.16). – С.290-305.

Горизонт 2020 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mkrada.gov.ua/content/galuzevi-programi-es.html>

Гребенюк И.И. Анализ инновационной деятельности высших учебных заведений России: монография / И.И. Гребенюк, В.А. Кожин, О. Чехов и др. // Под ред. И.И. Гребенюк. – М.: Издательство «Академия Естествознания». – 2012. – 464 с.

Дубасенюк О.А. Інноваційні навчальні технології – основа модернізації університетської освіти // Освітні інноваційні технології у процесі викладання навчальних дисциплін: зб. наук.–метод. праць / за ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2004. – С. 3-14.

Дубів О.В. Методичні рекомендації зі створення та підготовки електронних тестів для застосування у автоматизованій системі тестування знань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/1968>

Дубягін О.Б. Інноваційні технології та методи навчання як фактор удосконалення навчального процесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:tjLoye2WhWAJ:www.geci.cn.ua/uk/component/k2/item/download/446_a657598348b2abe8c60b5c4f62a104f0.html+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua

Європейський Союз: словник–довідник / ред. М.Марченко. – К.: «К.І.С.», 2006. – 140 с.

Закони України та інші нормативно-правові акти щодо освітньої, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>

Згуровський М.З. Дослідницькі університети як центри інноваційного розвитку країни / М.З. Згуровський // Київський політехнік. Суспільство і наука. – 2011. – № 4 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://kpi.ua/1104-1>

Константинов Г.Н. Что такое предпринимательский университет / Г.Н.Константинов, С.Р.Филонович // Вопросы образования, 2007. – № 1. – С. 49–62.

Луговий В.І. Управління якістю викладання у вищій школі: теоретико-методологічний і практичний аспекти / В.І.Луговий // Психолого-педагогічні засади проектування інноваційних технологій викладання у вищій школі: монографія / [авт. кол.: В.Луговий, М.Левшин, О.Бондаренко та ін.; за ред. В.П.Андрущенко, В.І. Лугового]. – К.: Педагогічна думка, 2011. – 260с. - розд.1, [підрозд.1.1]. – С. 5-34.

Міжнародний науковий вісник: збірник наукових праць / ред. кол. І.В. Артьомов (голова) та ін. – Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2015. – Спецвип.1(10).– 440с.

Морозов В. Філософія впровадження інновацій у педагогічний процес./ В. Морозов// Вища освіта України. – 2014. – № 2. – С. 36-39.

Національний освітній глосарій: вища освіта / 2-е вид., перероб. і доп. / авт.-уклад.: В.М. Захарченко, С.А. Калашнікова, В.І. Луговий, А.В. Ставицький, Ю.М. Рашкевич, Ж.В. Таланова / за ред. В.Г. Кременя.– К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014.– 100 с.

Освіта дорослих: енциклопедичний словник / за ред. В.Г.Кременя, Ю.В.Ковбасюка; [упоряд.: Н.Г.Протасова, Ю.О.Молчанова, Т.В.Куренна; ред. рада: В.Г.Кремень, Ю.В.Ковбасюк, Н.Г.Протасова та ін.]; Нац. акад. пед. наук України, Нац. акад. держ. упр. при Президентові України [та ін.] – К: Основа, 2014. – 496 с.

Проект Закону України про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://civic.kmu.gov.ua/consult_mvc_kmu/uploads/attach252781553838pdf

Проект Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 років [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1414672797/>

Силадій І. Якісна освіта в контексті управління впровадженням інновацій / І.Силадій // Вища освіта України. – 2011. – № 4. – С. 105-112.

Сіденко В.Р. Інноваційні модель розвитку ЄС – від Лісабонської стратегії до «Європи 2020» [Електронний ресурс] // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. – 2011. – №1. – Режим доступу: <http://nonproblem.com/sites/default/files/magazine001/113.pd>

Требик О.С. Інноваційні форми використання ІКТ у навчанні математики у коледжах [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://seanewdim.com/uploads>

/3/2/1/3/321361 /trebik_e._ innovative_forms_of_ict_ while_teaching_mathematics_in_colleges.pdf

Туркот Т.І. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т.І.Туркот. – К: Кондор, 2011. – 628 с.

Чернілевський Д.В. Педагогіка вищої школи: підручник / Д.В.Чернілевський, І.С.Гамрецький, О.А.Зарічанський, І.М.Луцький, О.В.Пшеничнюк; за ред. Д.В.Чернілевського. – Вінниця: АМСКП, Глобус-Прес, 2010. – 408с.

Etzkowitz H. The Triple Helix: University-Industry-Government Innovation in Action. – New York & London: Routledge, Taylor & Francis Group, 2008 – 164 p.

Challenges for Research Universities by authors: Roger J. Noll, Linda. R. Cohen, Wesley Cohen, William Rogerson, Albert Teich, Brookings Institution Press, 1998, 217 p.

Conclusions of the Council on the definition of a “2020 vision for the European research area” (2009/C 25/01) // Official Journal of the European Union. — С 25, 31.1.2009.

<http://dsmsu.gov.ua/index/ua/material/9385>

<http://h2020.link/>

<https://uk.wikipedia.org>

<http://www.erasmusplus.org.ua/>

Довідкове видання

*Серія «Євроінтеграція: український вимір»
Випуск 25*

ІННОВАЦІЇ У ВИЩІЙ ОСВІТІ: ГЛОСАРІЙ ТЕРМІНІВ І ПОНЯТЬ

Укладачі:

І.В. Артёмов, А.В. Шершун, С.В. П'ясецька-Устич

За редакцією **І.В. Артёмова**

Коректура Л.І. Серета

Комп'ютерна верстка, технічна редакція, обкладинка А.І. Бродич

Підписано до друку 27.11.2015 р.
Гарнітура Times New Roman Ум.друк.арк. 9,3
Формат 60x84/16 Зам.№119
Тираж 100 прим.

Оригінал-макет виготовлено
в редакційно-видавничому відділі ДВНЗ «УжНУ»:
88015, м. Ужгород, вул. Заньковецької, 89,
E-mail: dep-editors@uzhnu.edu.ua

ПП «АУТДОР - ШАРК»
88000, м. Ужгород, пл. Жупанатська, 15/1.
тел.: 3-51-25, e-mail: office@shark.com.ua

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія 3т № 40 від 29 жовтня 2012 року*

Віддруковано: ПП «Демидов А.А.»
м. Ужгород, вул. Митрака, 25

I-66

Інновації у вищій освіті: глосарій термінів і понять / за ред. І.В. Артьомова; [уклад.: І.В. Артьомов, А.В. Шершун, С.В. П'ясецька-Устич]. – Ужгород: ПП «АУТДОР – ШАРК», 2015. – 160 с. (Серія «Євроінтеграція: український вимір». Вип. 25).

ISBN 978-617-7132-38-6

Глосарій, що є складовою навчально-методичного комплексу видань Інституту євроінтеграційних досліджень УжНУ з проблематики інноваційної діяльності вищої школи, розроблено в рамках реалізації наукового проекту «Інноваційний університет – інструмент інтеграції в європейський освітній і науковий простір».

Узагальнено поняттєво-термінологічний апарат інноваційної діяльності вищої школи, який використовується міжнародною та українською фаховою спільнотою. Дається визначення близько 300 ключових термінів і понять, що стосуються організації, функціонування та розвитку інноваційної діяльності ВНЗ в умовах глобалізації та євроінтеграції.

Для студентів, аспірантів, фахівців різних галузей освітньої сфери, а також усіх, хто цікавиться освітніми інтеграційними процесами.

Присвячується 70-річчю Ужгородського національного університету.

**ББК 74.58я2
УДК 378(038)**